

Jugovski Tovariš

Leto XXVII /// 1930 /// Številka 7-8

Ivan Mohorič

Stanje in potrebe poštnege, telegrafskega in telefonskega prometa¹

O poštne, telegrafskem in telefonskem prometu se razpravlja na gospodarskem kongresu danes prvič. Zato se bo morda zdelo, da gospodarski krogi doslej glede te važne prometne veje ali vobče niso imeli pozitivnega programa oziroma, da niso imeli razloga, da ugovarjajo obstoječemu stanju.

Ali niti eno niti drugo ni resnično. Nasprotno, zbornice so glede pospeševanja in poboljšanja poštnege, telegrafskega in telefonskega prometa vso dobo minolega desetletja razvijale jako intenzivno in iniciativno aktivnost, dasi se to ni razpravljalo na kongresih. Izvrševale so to v obliki pismenih opozoritev, naslovljenih oblastnim direktijam in ministrstvu P. T. T. Nekateri izmed predlogov so bili sprejeti in izvršena so bila znatna tehnična dela za zboljšanje prometa, na drugi strani pa poštna uprava niti do danes ni mogla zadovoljiti mnogim jako važnim in utemeljenim opozoritvam gospodarskih krogov. Vzlic vsem naporom poštne uprave nas današnje stanje pošt, telegrafov in telefonov v marsikakem pogledu še ne more zadovoljiti. Naše gospodarske potrebe zahtevajo nujno izpremembo načina eksploatacije pošte in telefona, izpopolnjenje administracije in nadaljnjo tehnično izpopolnitev instalacij, ker je pošta za moderno poslovno življenje živec, od katerega je odvisno dobro funkcioniranje vsega gospodarstva.

Za dokumentacijo tega referata je bila izvršena anketa, ki so se je udeležile zbornice in gospodarske organizacije v državi. Gradivo, zbrano na ta način, je obsežno. Predlogi in zahteve gospodarskih krogov so tako raznovrstni, da sem v veliki nepriliki, kako bi kongresu nazorno predočil pravo stanje, kako bi razložil in utemeljil predloge, o katerih želite, da jih tu predložim. Obdelava zbranega

¹ Na zadnjem kongresu zbornic in gospodarskih organizacij v Beogradu je podal zbornični tajnik Ivan Mohorič obsežen referat o nedostatkih poštnege prometa in obrazložil potrebo in smernice za reorganizacijo poštne uprave in revizijo poštne tarifne politike. Poročilo, katerega prvi del prinašamo v današnji številki, je spričo raznih ponudb inozemskih družb za zakup brzozavnega in telefonskega prometa v Jugoslaviji, postalo danes zelo aktualno, ker nudi našim čitateljem jasen in celoten vpogled v cel kompleks nerešenih vprašanj, ki kvarno vplivajo na poslovni promet, in ki bi jih bilo v interesu napredka našega gospodarstva čimpreje zadovoljiti.

gradiva je bila zvezana z mnogimi težkočami, ker oficialna statistika obstoja le za štiri leta — od 1924—1927 —, a še ta je sestavljena tako sumarno, da je ocena mnogih vprašanj, ki se pojavljajo, na temelju objavljenih podatkov v marsikakem pogledu direktno nemožna.

Preden pristopim k podrobnemu razčlenjenju vprašanja P. T. T. prometa, naj naglasim in podčrtam, da gospodarski svet budno spremlja delovanje in ceni napore P. T. T. uprave ter da si je v polni meri svest težkoč, s katerimi se mora poštna uprava boriti. Stanje, ki ga je našla po svetovni vojni glede pošt, telegrafov in telefonov v naši državi, je bilo pač zelo težko, da ne rečemo obupno.

V Vojvodini na primer večina osebja ni znala službenega jezika ter se je moralo vse do konca l. 1920 uradovati v madjarščini. Madjarsko osebje se ni moglo takoj izmenjati s kvalificiranimi novimi uslužbenci ter je zato naravno točni poštni promet jako trpel.

Slovenija ni imela oblastne direkcije, nego jo je morala iz repatriovanega uradništva od oblastnih direkcij v Trstu in Gradcu šele ustvariti. Vojvodina je do 4. julija 1919. l. spadala pod upravo poštno direkcije v Temešvaru. Šele nato je bila osnovana za Bačko in Banat oblastna direkcija v Velikem Bečkereku pod našo upravo.

V Srbiji so bile vse instalacije in zveze upropaščene, nedostajalo je strokovnega osebja ter se je morala obnova pošte vršiti polagoma z restavracijo železniške mreže. Telegrafski in telefonski uradi z njih opremo so bili v vsi državi po vojni v jako slabem stanju, ker med vojno linije in aparati niso bili dovoljno vzdrževani ter preko maksimuma izkoriščani.

Druga velika zapreka je bila dejstvo, da so v krajih preko Save obstoječe telegrafske in telefonske linije gravitirale k Budimpešti ali k Dunaju in Trstu, velik del vojvodinskih pa k Temešvaru, Segedinu in Pečuhu. Z novo demarkacijo so bile te linije presekane. Za medsebojni notranji promet gospodarskih središč vobče ni bilo zvez. Ljubljana ni imela z Zagrebom telefonske zveze, o Beogradu niti ne govorim, ker trajalo je štiri leta, preden je bila napravljena direktna zveza z Beogradom.

Na mejah in v notranjosti so se morale torej nujno izvršiti izpremembe tras, pretekniti vodi k novim središčem, Zagrebu, Novemu Sadu, Subotici in Somborju, a nato dalje k Beogradu. Izvedba teh izprememb je bila zvezana z velikimi težavami zaradi nedostajanja materijala. Žice na obstoječih vodih so bile popolnoma propadle in jih je bilo treba popolnoma nadomestiti z novimi. Enako se je godilo z mestnimi mrežami, kjer se je med vojno uporabljala železna ali jeklena žica namesto bronaste. Spočetka je delalo težkoče tudi to, da so bile državne meje z Avstrijo, Madjarsko, Rumunijo in z Italijo izpremenjene ter se je definitivno razmerje izvršilo šele l. 1923.

Po vojni se je začel močno razvijati telefonski promet, a neznatno število telefonskih linij in central ni niti približno ustrezalo potrebam telefonskega prometa. Bivša avstrijska in madjarska uprava iz političnih in nacionalnih razlogov ni marala, da se v naših krajih odpirajo telegrafske in telefonske centrale. Delo na rekonstrukciji mreže traja še danes in še ni zaključeno.

Po uradni statistiki je bilo v teku minulih deset let izvršeno: 2554.565 km tras in 9031.588 km sprovodnikov medmestnih telegrafskih linij,

3648-274 km tras in 36.300-499 km sprovodnikov medmestnih telefonskih linij,

4265-571 km tras in 20.596-455 km sprovodnikov mestnih mrež,

2396-644 km tras in 10.241-693 km sprovodnikov železniških t. t.,

27.795 km tras in 137.744 km tras sprovodnikov podzemskih telegrafskih kablov,

124.295 km tras in 105.307 km sprovodnikov podmorskih telegrafskih kablov,

19.757 km tras in 787.662 km sprovodnikov podzemskih telefonskih kablov,

— — — podmorskih telefonskih kablov.

Nadalje 133.940 km trase in 24.018-787 km sprovodnikov telegrafskih podzemskih kablov v mestnih mrežah,

1035 km podvoznih tras in 3000 km sprovodnikov telefonskih rečnih kablov in

1777 km tras in 144.271 km sprovodnikov pri želez. t. t. podzemskih kabliah.

Montirane so bile tudi štiri avtomatske telefonske centrale, štiri radiotelegrafske stanice in ena radiofonska stanica. Končno je bil organiziran tudi poštni potniški promet v državni režiji na 45 linijah s 3051 km skupne dolžine.

Te številke predstavljajo za naše razmere veliko delo in velik napor, ki ga je možno pravilno oceniti le tedaj, ako se upoštevajo prilike, v katerih je bilo to delo izvrševano in izvršeno.

Ali vse to, kar je storjeno doslej, pomeni le skromen začetek tistega, kar se mora še zgraditi in organizirati, da se naša država, ki je baš glede te stroke prometa zelo zaostala, približa naprednejšim državam na severu in zapadu Evrope. Za tehnično popolnitev in za dobro organizacijo dovršenega funkcioniranja pošte, telegrafa in telefona so potrebne pri nas še velike investicije, za katere grede troški v stotine milijonov in katere rentabilnost ni niti najmanje problematska. To so investicije, katerih posredna in neposredna korist se čuti v vseh strokah kulturnega, socialnega in gospodarskega življenja, a katerih mi zato niti v današnji situaciji štednje ne moremo odlagati. Žal, da nujnosti in neodločljivosti teh investicij dovolj ne uvažujejo.

Predvsem je treba, da se izdela načrt za finansiranje vsega programa dela na tem polju. Mi mislimo, da je mogoče znaten del potrebnih tehničnih del izvesti v samem okvirju in s sredstvi sedanjih viškov dohodkov poštne resorja. Treba je samo, da dajo poštni upravi svobodo, da lahko vse viške dohodkov uporablja za investicije, kar se danes žalibog še ne dela.

1. Budžet P. T. T.

Budžet Ministrstva pošt in telegrafov se je razvijal od l. 1920 na sledeči način:

Proračunsko leto	Milijonov dinarjev:		
	Troški	Dohodki	Razlika
1920/21	119·6	31·2	— 88·4
1922/23	264·6	268·9	+ 4·3
1924/25	364·5	423·0	+ 58·5
1926/27	428·6	472·2	+ 43·6
1927/28	416·8	478·0	+ 70·2
1928/29	365·6	473·1	+ 107·5
1929/30	372·2	474·9	+ 102·7

Ako pregledamo razvoj proračuna, vidimo, da je počeniši z letoni 1922 stalno aktiven ter da znaša budžetski aktivum preko 300 milijonov Din. Od l. 1926 se proračun troškov stalno zmanjšuje ter je v teku enega leta za preko 50 mil. Din ali za osmino manjši, kar ni moglo biti brez škodljivih posledic.

Po objavljeni statistiki so bili doseženi v letih 1924—1927, za katera imamo podatke, sledeči dohodki:

leto	Milijonov dinarjev:		
	Doseženi dohodki	Budžetski dohodki	Razlika
1924	462·8	306	+ 156·8
1925	486	407	+ 79
1926	446	375	+ 70·4
1927	498	416	
Po proračunu 1927/1928 maksim . . .			+ 82
Skupaj . . .			+ 388·2

Tako veliki viški so bili doseženi v preteklih letih z brezobzirnim črtanjem osebnih in materialnih troškov v ministrstvu financ in v finančnem odboru Narodne skupščine. Torej na neracionalen način, čegar slabe posledice niso izostale. Čutijo se povsod in tu je glavni vzrok vseh pritožb gospodarskih krogov in ostale javnosti proti poštni upravi. Ako bi pošta smela in mogla uporabljati viške za investicije, bi bilo stanje prometa gotovo v marsikaterem oziru povoljnije kakor je danes. Nadejali smo se, da nastopi letos v tem pravcu poboljšanje, ki pa doslej še ni nastopilo. Ukinjeno je celo samostalno ministrstvo P. T. T. ter podrejeno ministrstvu zgradb.

Bojimo se, da ta izprememba ne bo koristna za strokovno delo in napredek tega važnega resorja. A niti po tej izpremembi se glede budžeta ne javljajo povoljni pogledi v bodočnost. Namesto povečanja kredita, ki je brezdvomno potrebno za tekoči budžet, napovedujejo 10% znižanje vseh stroškov. Ne vemo točno, ali nameravajo štediti tudi pri upravi pošt, telegrafov in telefonov, in ako je taka namera, smatramo za svojo dolžnost, da se najodločneje izjavimo proti vsaki redukciji budžetskih kreditov v resorju P. T. T., ker so dosedanji krediti že davno nezadostni za redno vršenje službe in za vzdrževanje obstoječih instalacij.

Ako resumiramo na kratko, prihajamo do zaključka, da se mora politika eksploatacije pošt, telegrafov in telefonov iz temelja izpremeniti. Pošta, telegraf in telefon pod takimi razmerami in v takem

stanju se ne smejo izkoriščati kot vrelec dohodkov za državno blagajno, nego se morajo upravljati po načelih, veljavnih za obče-koristne ustanove, t. j. da se ves višek (prebitek), ki ostane preko pokritja režijskih troškov, uporabi za tehnično izpopolnjevanje in izboljševanje organizacije službe, da bi bilo možno na ta način zadovoljiti vedno večje potrebe najširših mas in jim nuditi možnosti, da se okoristijo z najnovejšimi pridobitvami tehničnega napredka.

Politika štednje, ki je bila glede javne administracije pri nas skrajno potrebna in neodložljiva, je povsem napačno uporabljena na živem organizmu, na aparatu, ki, namesto da se avtomatizira, po demontaži izvestnih delov vzlic največjemu naporu P. T. T. uprave in osebja ne more funkcionirati precizno in brezhibno, kakor to gospodarsko življenje brezpogonjo zahteva.

Zato moramo naglašati, da je treba pri sestavi bodočega proračuna za upravo pošt, t. i. t. predvsem kredite za vzdrževanje, ki so danes nedovoljno odmerjeni, odmeriti v višini, ki jo stvarne potrebščine in matematični račun zahtevajo, — v drugi vrsti pa, da se ves prebitek dohodkov stavi upravi na razpolago za investicije. Obenem je potrebno, da se takoj začne z organiziranjem dolgoročnih kreditov za investicije, zlasti za izgraditev mednarodnih telefonskih kablov, da se omogoči tranzitni telefonski promet med zapadno Evropo in Vzhodom preko naše države ter da se zvežejo vsa velika gospodarska središča države medsebojno in z inozemstvom.

Po poslednjih proračunih zahtevajo, da bi bili dohodki pošte za 25% večji od troškov, kar je pretirana fiskalna zahteva. Ta zahteva je vzrok vseh neprilik, nedostatkov in zaprek, ki jih gospodarski krogi opažajo v poštnem resorju in proti katerim se sama poštna uprava brezuspešno bori.

Zmanjševanje osebnih troškov in brezobzirno črtanje materialnih kreditov je imelo za posledico, da se utemeljeni predlogi, ki jih stavljajo poštni upravi gospodarski krogi, ne morejo jemati v obzir, ker ni za njihovo izvršitev proračunskih kreditov. Črtanje kreditov stavlja poštno upravo in gospodarske kroge v težko situacijo. Dasi je znano, da so izvestne telefonske proge preobremenjene in da zato vsak dan izostaja mnogo pogovorov, se ne morejo graditi nove proge, katerih rentabilnost je zagotovljena in ki bi znatno olajšale poslovni promet. Obrabljene naprave in propadle linije se ne morejo obnoviti, ker ni potrebnih kreditov v to svrhu, dasi je znano, da te stare in neorabne instalacije ovirajo promet in onemogočajo vsak napredek.

Treba je namreč pomisliti, da bo obseg poštnega prometa z dograditvijo železnic in cest, s povečanjem kmetijske produkcije ter s postopnim razvojem industrije v državi kakor tudi s stalnim povečanjem števila pismenega stanovništva vedno večji. Zato je treba ustvariti tudi možnost, da se poštni promet organizira v dimenzijah vedno večjih potreb.

V poslovnem svetu se zbog vse močnejše konkurence in manjše možnosti zaslužka čuti brezpogojna potreba naglega, točnega in varnega prometa, prometne odpreme in jamstva poštnih pošilk in brzoglavk ter dajanja telefonskih zvez. Zgradbe, inventar in številčno stanje osebja po mnogih krajih pa že danes ne morejo zmagovati prometa s strankami, javlja se škodljiv zastoj, in ako nam v bodoče

preti še opasnost, da se krediti še nadalje reducirajo in se nato kot posledica reducira že itak prepričlo osebje, namesto da se vzporedno s povečanim prometom povečajo tudi osebje in uradi, potem se mora položaj samo še poslabšati. Medtem postaja poštni promet vse večji, intenzivnejši, mnogovrstnejši in kompliciranejši, a le to je treba imeti pred očmi, kadar se dajejo direktive za sestavo budžeta.

Ako si ogledamo naše poštne urade in jih primerjamo z onimi v tujini, vidimo povsod pri nas velike nedostatke glede poslopij, prostorov, zraka in svetlobe. Vse je stlačeno, nezadosten in primitiven je inventar ter ne more zlasti na tujca delati najboljšega vtiska.

Razvoj zahteva širše koncepcije, širših linij in dimenzij, da se zagotovi pravilno pulziranje poštnega prometa. Prav posebno je potrebna v veliki meri tehnična modernizacija vse aparature, da se popravi zastoj in izbrisejo sledovi, ki sta jih pri nas pustila svetovna vojna in tujinska uprava.

Naš geografski položaj zahteva nujno, da posveča naša država posebno pažnjo tranzitnemu prometu preko našega ozemlja, na Balkan in na Orient. Interesi naše zunanje trgovine in jačanje industrijske produkcije zahtevajo, da se zgrade neodvisne in neposrednje zveze z vsemi državami kontinenta, s katerimi stojimo v močnih poslovnih stikih. Vedno težje konkurenčne razmere v našem izvozu zahtevajo, da organiziramo poročevalsko službo na najmodernejši način, da bo lahko vsak pridobitnik v stalnem kontaktu s svetovnimi tržišči ter neposredno obveščen o vseh važnih izpremembah na njih. Edino pod temi pogoji moremo uspevati v svojem delu v izvozni trgovini, a s tega gledišča smotrimo tudi ves poštni problem.

Jako obžalujem, da mi v okviru današnjega referata ni mogoče, da navedem izčrpno želje pridobitnikov glede poštnega, telegrafskega in telefonskega prometa. Problem je tako ogromen, a potrebe so tako raznovrstne in mnogoštevilne, da bi bilo zato potrebno sklicati posebno konferenco, ki bi se bavila izključno s tem problemom.

V okviru današnjega referata se moram torej omejiti samo na načela vprašanja, a izpustiti mnoge lokalne potrebe, ki pa so za dotične kraje usodne važnosti.

II. Pošta

V naši kraljevini je po najnovejši statistiki z dne 30. julija 1929 — 3 8 5 2 p o š t n i h u r a d o v. Od teh je samo 789 ali 20 % pravih stalnih državnih pošt. Od ostalih pripada večji del na občinske pošte, ki so najbolj zastopane v Srbiji in katerih skupno število je 1664. Za njimi prihajajo pogodbene pošte, ki jih je sedaj 931, a končno je še 332 pomožnih pošt. Od navedenega skupnega števila je bilo v teku minolih deset let nanovo odprtih 1392 uradov.

Število državnih pošt je sorazmerno dovolj majhno, ker prihaja ena državna pošta na 15.991 prebivalcev in na okoli 315 km². Pogodbene in občinske pošte se z ozirom na kvalifikacijo osebja ne morejo smatrati za enake državnim uradom. Vendar obstoja tendenca, da se število stalnih državnih pošt polagoma izpremeni v pogodbene ter se tako še bolj zmanjša. V tem pogledu je velike

važnosti odlok ministra pošte in telegrafa št. 6001 z dne 7. februarja 1929, s katerim je bilo z eno potezo peresa in brez zaslišanja mišljenja gospodarskih zbornic, ki so ob reševanju takega vprašanja najbolj prizadete, 207 državnih pošt izpremenjeno v pogodbene. Ta čin je bil označen z neke strani celo kot dobiček v finančnem pogledu z ozirom na komercializacijo odnosno pravilneje deetarizacijo pošne stroke. Mi pa se s tem naziranjem, čeprav ga zastopajo tudi v službenih krogih, ne moremo strinjati. Deetariziranje se je občutilo sploh kot poslabšanje obstoječega stanja, ker gospodarska javnost ne kaže proti pogodbenim poštam tistega zaupanja, ki ga ima proti pravim državnim poštam. Načelno naglašamo, da bi se deetarizacija pošt ne smela niti v bodoče izvajati v industrijskih in večjih trgovinskih središčih, ki imajo velik promet z inozemstvom, katero zahteva, da ima uradništvo popolno strokovno kvalifikacijo.

Vprašanje enotnosti tipa za nedržavne pošte doslej ni načeto. Tip občinskih pošt, ki je izšel iz Srbije, se razširja poleg pogodbenih pošt po krajih preko Save in Drine in obratno ter je videti, da se ohrani tudi v bodoče eden tik drugega. Pri občinskih poštah je jako važno vprašanje popolne depolitizacije, ker obstoja nevarnost, da se z vrnitvijo parlamentarnega režima zopet pojavijo oni kvarni vplivi, ki so v prejšnjih letih onemogočali delovanje.

Za nameščenje 789 državnih poštnih uradov razpolaga poštna uprava vse skupaj s 129 lastnih poslopij; za ostale pošne urade pa je najetih 1628 zasebnih poslopij. Pošte po zasebnih poslopih večinoma nimajo dovolj prostorov. Morajo se zaradi dviganja najemnin često seliti, kar je zvezano z velikimi troški za prenos telefonskih in drugih instalacij. Brezpogojno je zato potrebno, da se polagoma v prihodnjih letih za vse pošne državne urade po državi zgrade državna poslopja v taki razsežnosti, da bo mogoče po njih urediti nemoteno poslovanje in uradovanje brez nepotrebne čakanja občinstva in izgubljanja časa. Grajenje poslopij za pošne urade je tako važno, da ni mogoče kar molče prehajati preko njega. Mislimo, da je treba najti in uzakoniti primeren način, kakor je to storila carinska uprava, da se zagotove potrebni kriditi za te svrhe. Razen tega je potrebno, da se razširijo in povečajo že obstoječe pošne zgradbe.

Posebna potreba se čuti za izmenjalno pošto v Mariboru, Subotici, na Jesenicah in v Ljubljani. Prostori, v katerih se danes obavlja ta posel, so neprimerni in nezadostni ter se zato služba ne more organizirati tako kakor treba. Preko Maribora se je prevedlo lani 552.099 paketov ali dnevno nad 1800, katerih del se je moral deponirati v odprtih barakah. Zaradi pomanjkanja prostorov in nedovoljnega osebja se ne more nadzirati težina poštnih paketov, da bi se takoj dognalo zmanjšanje težine ali pokvarjenost pošiljk ter mogle pravočasno vlagati reklamacije pri tujih poštnih upravah. Tudi preko Jesenic prihaja dnevno okoli 450 paketov v državo in se uvoz rapidno razvija. Zato je treba, da se v teh krajih, ki opravljajo promet iz vse kraljevine z državami severne in zapadne Evrope, nemudoma omogoči pravilno in neovirano delovanje. Za Maribor specialno so načrti že davno odobreni, sredstva za poslopja pa bi se morala najti pri Poštni hranilnici ali filiali Državne hipotekarne banke odnosno pri hranilnicah, ako država zagotovi amortizacijo.

Pa tudi po velikih mestih poštna poslopja ne ustrezajo več današnjim razmeram, ker so bila zgrajena za mnogo manjše prilike pred vojno. Tako je n. pr. stanje v poštnem posloplju v Subotici nezdržljivo. Česte pritožbe in opozoritve niso prav nič pomagale. V nezadostni zgradbi je skoncentrirana celokupna služba Subotice, ki šteje nad 110.000 prebivalcev ter ima jako razvito trgovino in industrijo. Trume interesentov čakajo cele ure, da pridejo na vrsto. Ker je tudi pomanjkanje osebja kronično in veliko, se obavlja služba počasi in nepravilno. V Subotici se dela stalno z 10—12 uslužbenci manje, nego je predpisano. Pošta Subotica I. nima dovolj kvalificiranega osebja za važne oddelke, kjer se deluje z velikimi vsotami in kjer je treba imeti vestno in urno osebje. Treba je namreč uvažiti, da je pošta Subotica I. zdaj obenem tudi zbiralna pošta za še 102 pošti, ki vsak dan odpravljajo prebitke v znesku 2—3 milijonov Din.

Enake tožbe smo prejeli tudi iz področja Južne Srbije, da so poštna zgradbe v pogledu razporeda prostorov neprimerne in mnoge od njih od trgovinskih središč posameznih mest zelo oddaljene, s čimer se ovirajo trgovski posli. Enake pritožbe so vložili tudi djakoviški pridobitniki, ker je ondi pošta zunaj mesta, brez skladišča za pakete, nezadostno oskrbljena z osebjem, pa se zato posli jako počasno razvijajo. Za Skoplje, gospodarsko središče Južne Srbije, ki se je v minolem desetletju jako razvilo, je velika nepravilnost, da se paketi sprejemajo le v enem poštnem uradu, a ne v vseh treh. Takih pritožb pa je iz raznih mest in večjih trgov še dolga vrsta. Ne bom jih navajal, ker so si vse zelo enake. Po vseh gospodarskih središčih je treba čim prej zgraditi moderne, higijenske poštna zgradbe z dovoljnimi prostori in dovoljnim kvalificiranim osebjem, da se bo mogel promet poštnih pošiljk vršiti neovirano ter se bo mogla brez izgubljanja časa obavljati tudi čekovna in blagajniška služba.

(Dalje prih.)

Drago Potočnik

Naše borze v letih 1927—1929

Leta 1928 je »Trgovski Tovariš« objavil razširjen referat iz narodnogospodarskega seminarja prof. dr. A. Bilimovića »Razvoj jugoslovanskih borz« od Vladimirja Murka. Razprava navaja podatke o razvoju jugoslovanskih borz od njih postanka pa do l. 1926. Študija navaja podatke o prometu naših borz do vključno l. 1926.

Naš namen je predvsem objaviti podatke o razvoju naših borz v letih 1927, 1928 in 1929. Zdi se nam pa potrebno poleg prometa naših borz zbrati tudi podatke o delovanju naših borznih razsodišč, (velik vir borznih dohodkov tvorijo namreč ravno dohodki borznih razsodišč), nadalje o finančnem položaju naših borz, o številu članstva, in še o gibanju tečajev, predvsem efektivnih tržišč. Viri za to razpravo so letna poročila naših borz, nadalje za indekse gibanja tečajev tromesečna poročila Narodne banke, odseka za gospodarske študije, ki je bil osnovan konec leta 1929.

članstvo.

Razmeroma dovolj detajlirane podatke o gibanju članstva navajajo poslovna poročila zagrebške in beograjske borze. Vse borze razen beograjske objavljajo v svojih letnih poročilih tudi seznam svojih članov, iz katerega se dajo posneti sledeči podatki:

članov	Zagreb	Beograd	Ljubljana	Novi Sad	Sombor
1927	610	269	?	318	320
1928	609	266	163	293	222
1929	610	248	159	298	207

Iz tega pregleda je razvidno nazadovanje članstva vseh borz, kajti leta 1928 so imele vse borze v naši državi 1553 članov, lani pa samo še 1522. Izmed vseh borz je edino novosadska borza lani povečala število svojih članov, nadalje se je povečalo število članstva pri zagrebški borzi za 1. člana. V splošnem moramo ugotoviti, da je število članstva pri zagrebški borzi precej stabilno kakor tudi pri ljubljanski, za kar se opiramo na izjave kompetentnih faktorjev, ker za Ljubljano za prejšnja leta niso objavljeni podatki. Stalno nazadovanje pa beleži beograjska borza, ki je imela leta 1925 še 289 članov, sedaj pa jih ima le 248. Ravno tako je nazadovalo zadnja tri leta število članov somborske borze. Število članov novosadske borze, ki je v letu 1928 nazadovalo za 25 članov, je v letu 1929 napredovalo za 3 člane.

Prav zanimivi so podatki o sedežih tvrdk - borznih članic. Beograjska borza ne objavlja detajlnih podatkov o svojih članih, kakor tudi ne njih seznama. Zato se ti podatki nanašajo samo na ostale 4 borze. Tako so imele zadnje leto (1929 oz. 1930) borze članov s sedežem:

	v mestu borze	v ostali državi	v inozemstvu
Zagreb	317	161	132
Novi Sad	138	150	10
Sombor	117	90	—
Ljubljana	104	52	3

Tabela kaže, da ima inozemskih članov največ zagrebška borza (večinoma radi tega, ker je pri njej najprej začelo poslovati borzno razsodišče), nadalje ima nekaj inozemskih članov novosadska borza in nekaj tudi ljubljanska. Somborska borza sploh nima inozemskih članov. Pri tej borzi se zlasti opaža, da pri njej prevladujejo člani s sedežem v Somboru, novosadska borza kot središče žitne trgovine pa ima izven sedeža borze več članov kakor v Novem Sadu samem. Težišče članstva tako ljubljanske, kakor tudi zagrebške borze je kljub znatnemu številu članov izven borznega sedeža v Ljubljani oz. Zagrebu. Pri pregledovanju imenika somborske borze je zlasti opaziti, da je večina članov producentov, dočim v Novem Sadu prevladuje trgovina. Vendar Novi Sad nima več onega pomena za naš žitni trg, kakor ga je imel svoječasno, kar potrjujejo tudi podatki o prometu. Glede beograjske borze smo mnenja, da je izrazito lokalna borza, vpoštevajoč pri tem še vso bivšo Srbijo. Na zapad menda razen velikih interesentov za efekte ne sega. Pomen pa ima tudi še za žitno trgovino.

Promet

Največji del prometa na naših borzah tvorijo devize. Z deviznim poslovanjem se bavijo tri borze: zagrebška, beograjska in ljubljanska, poslednja pa šele od 1. julija 1927 in je torej najmlajša med njimi.

Znatno poslovanje v valutah v dobi inflacije je padlo na minimum pri vseh borzah. Leta 1920 je znašal valutni promet na beograjski borzi 311 milijonov Din, na zagrebški pa 195 milijonov, danes pa znaša komaj par milijonov. Zadnja tri leta je bil valutni promet naših borz sledeč (v milijonih Din):

	Beograd	Zagreb	Ljubljana
1927	3.3	16.9	0.3
1928	1.2	4.3	0.015
1929	0.6	4.1	—

Tako vidimo, da ljubljanska borza lani sploh ni imela valutnega prometa. Skupno je bilo valutnega prometa lani na vseh borzah komaj 4.7 milj. Din.

Drugo tendenco pa izkazuje devizni promet. Ta je znašal (v milj. Din):

	Zagreb	Beograd	Ljubljana	skupaj
1927	2948.8	2053.5	393.7	5396.0
1928	2871.2	2143.8	953.8	5968.6
1929	3131.5	1812.2	978.7	5922.9

Skupni devizni promet je v letu 1929 celo nekoliko nazadoval v primeri z letom 1928, bil pa je še vedno večji kakor v letu 1927. Pri podatkih za 1927 je vpoštevati, da je ljubljanska borza poslovala samo v drugi polovici leta. Odpad prometa ljubljanske borze se pozna v Zagrebu šele v letu 1928. Toda zagrebška borza stalno veča svoj devizni promet, saj ima največje področje v državi in se tudi mnogo prometa iz področja ljubljanske borze vrši iz raznih razlogov v Zagrebu. Zato je bil padec v letu 1928 manjši kakor bi bilo sklepati po obsegu prometa na ljubljanski borzi. V letu 1929 beleži nazadovanje beograjska borza, dočim tako Ljubljana kakor Zagreb izkazuje višje številke. Zanimivo je, da je vse do leta 1924 imel Beograd večji promet, to leto pa ga je Zagreb dohitel in je sedaj zagrebška borza po prometu največja v državi. Kakor bomo pozneje pri analizi borznih financ videli, prihaja največ dohodkov borzam od deviznega prometa.

Promet v efektih je največji v državnih papirjih. Nekaj prometa je bilo v Zagrebu v opcijah, nadalje v založnicah in zadolžnicah (promet v opcijah je lani v Zagrebu znašal ca. 3000 Din, v založnicah pa je v primeri z letom 1928 zelo narastel, saj je znašal lani 1.95 milijona Din, v letu 1928 pa samo ca. 60.000 Din). Nekaj prometa je bilo na ljubljanski borzi leta 1925 in 1926 v zadolžnicah Kranjske deželne banke in v zastavnih listih Kranjske deželne banke. Toda kasneje v teh papirjih ni bilo več prometa. Nadalje novosadska borza že od leta 1927 dalje ne beleži nikakega efektnege

prometa, saj letna poročila te borze za 1927 do 1929 ne zaznamujejo nikakega prometa.

Promet v delnicah na naših borzah ni velikega pomena, edino zagrebška borza beleži nekaj večji promet. Tako v Beogradu, kakor tudi v Ljubljani je promet minimalen, razen v Beogradu v delnicah Narodne banke. Tako je znašal promet (v milijonih Din):

	Zagreb		Beograd		Ljubljana	
	ban.	ind.	ban.	ind.	ban.	ind.
1927	23.5	28.1	20.0	1.0	3.1	0.8
1928	22.2	12.4	25.3	0.9	1.1	0.6
1929	13.7	9.8	25.9	0.9	0.3	0.2

Iz teh podatkov je razvidno, kako stalno nazaduje promet industrijskih delnic na vseh borzah. Pri tem je še vpoštevati, da med industrijskimi delnicami izkazuje beogradska borza tudi srečnega Rdečega križa v katerih je bilo lani prometa 125.000 Din, leta 1928 121.000 Din, 1927 pa 68.000 Din. Tako je promet v industrijskih delnicah še manjši. Na beogradski borzi kotira 15 industrijskih in drugih papirjev razen bančnih. Največ prometa v industrijskih papirjih je še v Zagrebu, kjer jih kotira 20, nadalje tri paroplovne družbe in dve trgovski podjetji. Nagibnost prometa pa je stalno padajoča. V Ljubljani je promet še manjši kakor v Beogradu in tudi stalno pada. Ravnotako nazaduje v Ljubljani kakor tudi v Zagrebu promet v bančnih delnicah. Sedaj je največji promet v bančnih delnicah izklazan v Beogradu, kjer pa ogromna večina odpade na delnice Narodne banke. Promet v delnicah Narodne banke je znašal l. 1927 12.3 milijona Din, 1928 20.3 in 1929 ravno toliko. Na vse druge delnice je odpadlo torej lani 5.6 milijona Din, od česar pa zopet odpade na delnice, ki ne kotirajo, 1.86 milijona Din. Zagreb ne izkazuje detajlov o prometu z delnicami in državnimi papirji.

Kakor omenjeno tvorijo državni papirji gros prometa v efektilih na naših borzah. Znašal je v milijonih Din:

	Beograd	Zagreb	Ljubljana
1927	601.9	202.0	1.6
1928	889.0	300.5	0.4
1929	418.4	236.3	0.8

Največ prometa je v vojni škodi. Beograd izkazuje v vojni škodi tale promet v milj. Din:

	promptna		terminalska	
	nom.	vredn.	nom.	vredn.
1927	710.0	254.8	842.2	313.9
1928	509.8	223.6	1426.5	629.6
1929	303.1	127.0	546.3	275.6

Višek prometa v vojni škodi je bil leta 1928, ko smo imeli tudi največje fluktuacije tečajev. Opaža pa se, da se vojna škoda kupuje vedno manj na termine, saj je terminalska kupčija v letu 1928 zelo padla, veliko manj kakor promet v promptnem blagu. Vidi pa se vseeno, da je vojna škoda naš prvi špekulacijski papir, kajti 7% investicijsko posojilo se je kupovalo predvsem kot naložbeni papir. Iz detajliranega poročila bogradske borze je videti, da je zelo naza-

doval promet v 7% investicijskem posojilu: leta 1929 je znašal 31·3 milijona Din, lani pa samo še 12·65 milijona Din. Podobno so nazadovale tudi agrari. Po vseh teh podatkih se da sklepati, da se je slično razvijal tudi promet na zagrebški borzi. Promet v Ljubljani pa je premajhen, da bi mogli govoriti o izrazitih razvojnih tendencah.

V letu 1929 je prišlo oživljenje efektne kupčije zaradi uvedbe dolarskih papirjev na naše borze. Promet znaša marsikdaj dnevno na desettisoče dolarjev. Zaenkrat pa še niso objavljeni podatki za tekoče leto.

Blago

Blagovni promet je razmeroma znaten na vseh naših borzah. Predvsem imamo velik promet v žitu in mlevskih izdelkih kot agrarna država. Posebnega pomena pa je naša ljubljanska borza za les, ki daleč prekaša zagrebško. V ostalem so imele naše borze blagovnega prometa v milijonih Din:

	Sombor	Novi Sad	Beograd	Zagreb	Ljubljana
1927	249·4	323·5	139·3	23·7	16·4
1928	661·6	554·8	265·5	66·9	31·4
1929	547·4	525·4	121·3	99·5	24·1

Tudi za blagovni promet zagrebška borza ne izkazuje detajlov, le za 1928 navaja, da je od celokupnega prometa v blagu odpadlo na žitarice 52, na mlinske proizvode 5, na ostale deželne pridelke pa 10 milijonov Din. Za promet z lesom pravi, da je še vedno minimalen. Na ljubljanski borzi je bilo prometa v žitu in deželnih pridelkih 351 $\frac{1}{4}$ vagona za 8·2 milijona Din, v lesu in oglju pa 2797 vag. za 15·9 milijona Din. Promet v lesu je v primeri z letom 1928 bil znatno večji po količini, po vrednosti pa manjši, to pa radi sledečega dejstva: Od celokupnega prometa v lesu je odpadlo lani na drva 1592 vagonov za ca. 4 milijone Din, leta 1928 pa samo 567 vagonov za ca. 1·1 milj. Din. V ostalem je znašal promet v stavbnem lesu lani 1003 vagona za 10·4 milj. leta 1928 pa 1856 vagonov za 19·4 milijona Din. Promet v oglju pa je znatno narastel po vrednosti od 0·3 na 1·5 milj. Din. Tudi promet v žitu je po količini narastel, po vrednosti pa je padel radi padca žitnih cen.

Zanimivo sliko prometa v žitu in v deželnih pridelkih daje tudi naslednji pregled količin kakor tudi vrednosti prometa. Zaključkov je bilo:

	Sombor		Novi Sad		Beograd		Ljubljana	
	vag.	milj.	vag.	milj.	vag.	milj.	vag.	milj.
1927	10.225	249·4	14.213	323·5	6.248	139·3	121	3·7
1928	24.777	661·6	20.010	554·8	10.301	265·5	341	10·3
1929	28.756	547·4	22.460	525·4	5.754	121·3	351	8·2

Tu se jasno vidi, da prednjači na žitnem trgu somborska borza. Dočim je promet novosadske borze lani celo nazadoval, je v Somboru narastel in po količini kakor tudi po vrednosti daleč presega vse ostale borze.

Razsodišča

Borzna razsodišča so imela prav veliko klientele v onih povojnih neurejenih razmerah, ko je poslovanje rednih sodišč zelo zaostajalo za potrebami gospodarstva. Z naraščajočo ekspeditivnostjo sodišč kakor tudi z normalizacijo razmer, (trgovci in industriji so izučeni po slabih izkušnjah začeli oprezneje kreditirati, nadalje je iz trgovine polagoma izginjal nesolidni element, ki je prišel v trgovino v povojnih inflacijskih letih, hoteč hitrega in brezdelnega zaslužka), so tudi borzna razsodišča prišla v normalnejše razmere. Borzna razsodišča obstojajo pri vseh borzah in imajo od njih borzne uprave lepe dohodke, ki presegajo pri ljubljanski borzi dohodke vsega blagovnega prometa.

V ostalem navajamo podatke o poslovanju borznih razsodišč v zadnjih letih:

	1927		1928		1929	
	štev.	vredn.	štev.	vredn.	štev.	vredn.
Zagreb	2676	31.2	2328	19.9	2768	28.1
Novi Sad	1031	14.3	1033	9.0	1416	11.9
Sombor	720	6.9	826	5.7	1412	9.9
Ljubljana	1508	9.1	1278	7.0	1534	8.0
Beograd	158	12.1	119	5.5	217	7.6

Prva številka pomeni število na novo došlih tožb, ne vpoštevajoč zaostalih iz prejšnjega leta, druga številka pa pomeni sporno vrednost v milj. Din.

Tako opazamo, da je bilo vloženih v letu 1927 6093 tožb za 63.6 milijonov Din, leta 1928 pa je število tožb padlo na 5584 za skupno vsoto 47.1 milijona Din, lani pa je zopet število tožb narastlo na 6547 in sporna vsota na 65.5 milijonov Din. V zvezi s tem gibanjem so tudi dohodki razsodišč padali in naraščali. V tisočih Din so imele borze od razsodišč sledeče dohodke (v oklepajih podatki za 1928): Zagreb 802 (614), Novi Sad 672 (465), Sombor 681 (396), Ljubljana 340 (293) in Beograd 182 (114).

Finance borz

Analiza dohodkov naših borz kaže, da prihaja večina dohodkov od kurtaže. Tu prevladujejo naravno devize. Vse borze pa ne detajlirajo dohodkov glede na devize, efekte in blago razen ljubljanske, katere finančni odbor daje vsako leto detajlirano in vzorno poročilo. Poleg tega ima pri beogradski borzi velik pomen donos imovine. Od naložb v bankah in od vrednostnih papirjev je imela lani beogradska borza skoro 1 milijon Din dohodkov (točno 982.000 Din, leta 1928 samo 868.000 Din). Pri drugih borzah odpade na donos obresti le majhna vsota. Novosadska in zagrebška imata svoji lastni palači, katerih donos znaša v Zagrebu (najemnina in doprinos za vzdrževanje zgradbe, za čiščenje, razsvetljava in stražo) 440.000 Din, v Novem Sadu pa 213.000 Din. Nadalje imata somborska in novosadska borza kot izraziti blagovni borzi znatne dohodke od ekspertiz. Na samo članarino odpade v Zagrebu skoro pol milijona Din, v Beogradu 125.000 Din, v Novem Sadu 150.000 Din, v Ljubljani

64.000 Din, v Somboru pa 55.000 Din. Zanimivo je, da ima ljubljansko borzno razsodišče več dohodkov, kakor pa prinaša devizni promet (razsodišče 340.000 Din, devize 310.000 Din v letu 1929).

Najbogatejši borzi v državi sta gotovo beogradska in zagrebška. Dočim si je zagrebška borza sezidala veliko palačo, na kateri ima še precej dolga, pa je nastanjena beogradska borza v tuji hiši, v kateri plačuje 362.000 v letu 1929, (v letu 1928 384.000 Din, leta 1927 pa celo 432.000 Din) najemnine.

Razčlemba imovine naših borz konec 1929 (po bilanci z dne 31. decembra) daje sledečo sliko (v tisočih Din):

	Gotovina	Naložbe	Nepremičnine	Inventar	Terjatve	Efektii
Zagreb	8	11	25.266	825	97	—
Beograd	164	10.184	—	117	204	5.066
Novi Sad	87	61	4.455	300	20	—
Ljubljana	12	560	—	—	42	—
Sombor (gotovina in naložbe)	77	—	—	77	137	—

Pri Zagrebu, Beogradu in Somboru so pri inventarju vpoštovane postavke za knjižnico. Ljubljana ima ves inventar odpisan. Istočasno so znašale obveznosti borz (upniki): Ljubljana 23.000, Novi Sad 2,256.000, Zagreb 6,674.000 Din. Ostale borze nimajo nikakih tujih sredstev. Pri tem je vpoštovati, da se tuja sredstva stalno znižujejo. Tako so se lani znižala v Zagrebu za 1 milijon, leta 1928 pa celo za 1,3 milijona Din, v Novem Sadu pa za 301.000 Din. Tudi v Ljubljani so se znižala za 140.000 Din. Sklepati bi se dalo, da bo tudi beograjska borza začela zidati lastno palačo, vendar zaenkrat še noče zidati.

H koncu navajamo še nekaj ilustrativnih podatkov o naših borzah. Sestavili smo pregled števila borznih senzalov posameznih borz. Tako imajo: Zagreb 9 mešetarjev za vrednote in 4 za blago, Ljubljana 3 za vrednote in 3 za blago (od teh eden za blago in vrednote), Sombor 5, Novi Sad 8 za blago in 1 za vrednote. Beograd ne objavlja podatkov. Opaža se, da število senzalov pada, kajti zagrebška borza n. pr. je imela 1924 15 senzalov za vrednote, 2 pa za blago (največ blagovnih senzalov je imela 1928 : 5) Ljubljana je štela 1925 6 blagovnih senzalov.

Nadalje navajamo še sledeče podatke o nominalni vrednosti na borzi kotiranih papirjev. Tako kotira

	Zagreb		Beograd		Ljubljana	
	štev.	glavnica	štev.	glavnica	štev.	glavnica
bančnih delnic	18	587,5	56	829,5	4	145,5
industrijskih in ostalih	27	744,35	15	402,5	8	307,5

Skupno kotira na zagrebški borzi 45 papirjev z nominalom 1.331,850.000 Din, na beogradski borzi 71 z glavnico nominalnih 1.232,000.000 Din, na ljubljanski borzi pa 12 z glavnico nominalnih 453,000.000 Din. V Novem Sadu kotirata dva, skupno nominale 12,562.500 Din. Če vpoštujemo ona podjetja, ki notirajo na dveh

ali več borzah, kotira na naših borzah 73 bančnih papirjev z glavnico 1.097,500.000 Din, ali skoro polovica vsega kapitala naših bank, ki znaša nekaj nad dve milijardi dinarjev. Mnogo manj pa kotira industrijskih delnic v primeri s celokupno glavnico industrijskih družb v naši državi. Kotira 46 papirjev z glavnico nom. 970,662.500 Din. Na naših borzah torej kotira nad dve milijardi dinarjev nom. akcij.

Na treh jugoslovanskih borzah so zastopane delnice Prve hrvatske štedionice, nadalje Trboveljske premogokopne družbe, ki se — mimogrede omenjeno — trguje tudi v Parizu, Lyonu, ženevi, Dunaju in Pragi. Na ljubljanski in zagrebški so zastopane delnice Ljubljanske kreditne banke, Splita, dr. za cement Portland in Združene papirnice Vevče, itd. Na zagrebški in beogradski borzi se trgujejo delnice Narodne banke, Jugoslavenske banke, Jugoslovanske udružene banke, nadalje Dubrovačke parobrodske plovitbe in Jadranske plovitbe (delnice slednje so v zlatih dinarjih in vpoštene v statistiki kot navadne dinarske delnice), v Novem Sadu in v Beogradu pa so zastopane delnice Trgovačke i obrtničke banke.

Indeks tečajev

Narodna banka kralj. Jugoslavije objavlja v svojih tromesečnih poročilih tudi indeks gibanja tečajev vrednostnih papirjev na naših borzah. Indeks obsega gibanje tečajev vojne škode, 7% investicijskega posojila in agrarov, nadalje 12 bančnih delnic in 15 industrijskih delnic ter skupni indeks delnic. Dobro bi bilo, ko bi banka začela objavljati tudi indeks za dolarske papirje.

Na podlagi teh podatkov so bili indeksi sledeči (za podlago je vzeto leto 1926 za 100):

	Vojna škoda			7% invest. pos.			Agrari		
	1927	1928	1929	1927	1928	1929	1927	1928	1929
januar	114.6	138.3	146.2	108.9	114.0	115.2	108.7	119.0	122.5
februar	110.1	144.5	139.8	112.0	118.7	118.3	122.0	128.5	121.2
marec	112.1	142.4	138.9	115.4	117.8	117.7	126.3	130.2	124.4
april	110.4	141.9	137.4	113.2	117.4	115.5	122.9	131.5	123.6
maj	111.0	145.1	132.5	113.3	121.8	111.4	116.5	130.3	119.5
junij	111.0	145.5	131.2	111.9	120.1	111.0	114.9	129.2	113.8
julij	111.5	142.5	132.2	110.2	117.0	114.1	113.4	122.3	115.5
avgust	114.0	139.3	132.5	114.0	114.8	117.2	114.1	121.2	121.7
september	121.9	143.0	132.1	113.1	115.8	115.5	121.3	123.6	123.2
oktober	131.0	141.9	135.9	111.5	112.6	111.4	123.9	126.1	121.5
november	129.5	141.8	141.5	110.6	113.3	112.0	119.5	121.4	117.9
december	133.5	141.4	142.2	113.3	113.6	112.2	121.1	121.4	117.2

	Bančne delnice		Industrijske delnice		Skupaj delnice	
	1928	1929	1928	1929	1928	1929
januar	125.5	157.6	141.4	137.4	133.3	147.5
februar	126.9	155.1	140.4	137.1	133.6	146.1
marec	133.4	154.5	139.2	135.6	136.3	145.0
april	140.4	162.9	139.5	133.3	139.9	148.1
maj	143.0	159.9	141.2	129.2	142.1	144.5
junij	150.0	160.3	141.2	126.2	145.6	143.2
julij	146.7	164.0	134.1	124.2	140.4	144.1
avgust	145.2	166.5	132.8	123.0	139.0	144.8
september	152.3	158.1	134.8	123.1	143.5	140.6
oktober	153.8	154.7	138.1	119.0	145.9	136.8
november	153.6	153.7	136.0	116.5	144.8	135.1
december	152.9	153.0	135.5	118.1	144.2	135.5

Pričujoči pregled kaže, da so se tečaji državnih papirjev do srede leta 1928 stalno dvigali, toda po notranjepolitični katastrofi junija 1928 je nastal preokret in tečaji so nazadovali. Tudi leta 1929 je bil nivo državnih papirjev nižji. Šele proti koncu leta so se začeli tečaji popravljati. Indeks bančnih delnic pa beleži v splošnem velik napredek od svojega razmeroma stabilnega nivoja v prvi polovici leta 1927. Vse do lanske jeseni se je stalno dvigal, tedaj pa je popustil in so se tečaji šele letos spomladi popravili. Industrijske delnice beležijo po skoku spomladi 1927 razmeroma visok nivo do konca leta 1928, nato pa so začele nazadovati in so se stabilizirale šele proti koncu leta.

T. G. Masaryk

Boljševizem in komunizem

Boljševiški pokret sem opazoval v Petrogradu in bil priča, kako je prešel v Moskvo in Kijev. Bil je zares čuden slučaj, da sem zašel prav v sredino boljševiških bojev.

V Petrogradu sem stanoval v Morski ulici blizu dvorca in nasproti sta bila takrat telegraf in telefon; za ta dva objekta se je vršil boj na ulici, v kateri sem prebival. (Naša) odbočka je imela svoje prostore spočetka v Basejni, pozneje v Znamenjski ulici; na dnevna posvetovanja sem hodil iz Morske v Znamenjsko ulico ter moral stopiti tudi preko Litejnega Prospekta, kjer so se tačas često odigrali poulični boji. Prihajal sem na seje redno in vsak dan; često sem šel po ulicah, ko se je streljalo. Tovariši v odbočki tega niso radi videli, in mislim, da je bil (bivši beograjski) poslanik Šeba, ki mi je očital nekak fiziološki nedostatek smisla za nevarnost. Sklenili so torej, da moram imeti stražnika; tako sem dobil (češkega vojnega) ujetnika Al. Huzo.

In na pritisk odbočke, da bi se mi nič ne pripetilo, sem se moral (iz Petrograda) preseliti v Moskvo. Odbočka naj bi prišla čim preje za menoj. Odpravil sem se torej v Moskvo, a zjutraj, ko sem dospel tja, je nastal boj med boljševiki in četami Kerenskega, in jaz sem se nenadoma znašel v hotelu Metropol, ki so ga junckerji Kerenskega v naglici izpremenili v trdnjavo. Tako sem preživel v njem šest težkih dni pod obleganjem boljševikov. Ko so junckerji zadnji dan ponoči skrivaj izginili in so drugi dan boljševiki hotelsko trdnjavo (hotel je bil zares jako soliden in zidovje masivno) zavzeli, sem bil izbran za govornika tujcev; za Ruse je bil izbran Poljak, ker Rusi so se naloge bali.

Ko sem pa iz Moskve odpotoval v Kijev, sem prišel med obleganjem Kijeva po boljševikih v francoski hotel na Kreščatiku, torej na mesto, ki je bilo že po svoji legi nevarno. Res je tudi v ta hotel med sejo padla v sosednjo sobo bomba, ki slučajno ni eksplodirala. Na prigovarjanje prijateljev sem se preselil v sanatorij, a nevarnost ni bila zato nič manjša, ker sem prihajal redno na seje odbočke in so strelji priletavali tudi v sanatorij in celo v mojo sobo. Neko popoldne sva s Huzo hodila in tekla skozi pravcato točo boljševiških streliv... Še sedaj, ko se po letih različnih izkušenj spominjam

boljševiške okupacije glavnih mest Rusije, se mi zdi to vse kakor tesnoben sèn . . !

Divjanje boljševikov v Kijevu in njegovi okolici nam je nalagalo pretežko potrpežljivost; zlasti smo bili razburjeni z vestjo, da so proti dogovoru pobili naše (češke) vojake, ki so nedaleč od Kijeva stražili vojna skladišča. In v svoji brutalnosti se boljševiška presila ni zadovoljila s tem, da je naše straže pobila, nego je celo njih trupla oskrunila in onesnažila ter jih oropala obleke in obutve. Takrat ni bilo lahko, upreti se naravnemu nagonu, ki je dehtel po kaznovanju; toda po uvaževanju vseh okolnosti sem se zadovoljil z odločnim protestom in z boljševiško obljubo, da bodo zločinci kaznovani ter da se dogovori z nami lojalno izvrše.

Videl sem mnogo groznega in nečloveškega med boljševiško revolucijo in po posebni asociaciji se spominjam ob imenu «boljševizem» zlasti ene slike. Nekaj časa po pouličnih bojih v Petrogradu in drugje so odvažali trupla padlih navadno kar z znanimi ruskimi izvoščiki. Okorelo truplo je bilo položeno kakor klada na voziček, da so štrlele z ene strani noge, a z druge glava in roke. Često je bilo posajeno truplo v voz pokonci ter s kako cunjjo ali vrstico privezано. Tudi to sem videl, da je bilo truplo postavljeno na glavo in so noge štrlele navzgor. To nepotrebno, neumno, barbarsko ubijanje življenj me ogorčuje še doslej ob spominjanju na strašne prizore.

Meni je bil boljševizem v tisti dobi predvsem vojni problem, t. j. kako se bode vedel proti naši (češki) armadi in našim vojnim načrtom; toda razume se, da sem zasledoval boljševiški pokret s sociološkim interesom. Opazoval sem delavsko in socialistično gibanje že davno po vsi Evropi in pri nas doma, in tako je nastala moja kritika marksizma. Baveč se s študijem Rusije, sem zasledoval Leninovo smer prav od začetka; ko sem med vojno prišel v Petrograd, sem gledal začetke njegove revolučne propagande. Pod boljševiškim režimom pa sem preživel okoli pol leta, ko se je razvijal.

Kar se tiče principa, ne smatram komunizma za socialni in socialistični ideal, ako se s komunizmom razume popolna gospodarska in socialna enakost. Normalno stanje družbe se politično in socialno ne da uresničiti brez močnega individualizma, t. j. brez svobodne iniciative posameznikov, in to praktično pomeni tak režim, ki omogoča razvijanje različnih individualitet telesno in duševno od prirode neenako obdarjenih.

Neenaka je situacija vsakega individua v družbi, neenaka je njegova okolica družbe; posameznik najbolje izrablja svoje lastne sile in vse sile svoje okolice po lastnem spoznanju. Ako odloča o človeku drug človek in ga vodi, nastane nevarnost, da vseh sil vodenega pravilno in popolnoma ne izkorišča. To lahko opazujemo povsod in vidimo to politično v vseh formah vlad, v katerih se je razvil silnejši centralizem; in komunizem je resnično centralističen. Zlasti boljševiški centralizem je jako strog; to je abstrakten režim, izvajan iz teze in udeještvovan z nasiljem. Boljševizem je absolutistična diktatura enega človeka in njegovih pomočnikov; boljševizem je nezmotljiv in inkvizitorski in prav zato nima z vedo in vednostno filozofijo nič skupnega; veda kakor demokracija je brez svobode nemožna.

Dosledno in pravilno izvajano demokracijo, ne le politično, nego tudi gospodarsko in socialno, smatram za družbeno vrsto, ki je primerna in poželjna naši dobi in dosti dolgi bodočnosti. Gospodarski in socialni režim kapitalistični je nepopoln zaradi svoje enostranosti; kapitalizem sicer omogoča mnogim — ne vsem ! — individualno iniciativo, podjetnost in tvornost; a razdeljevanje stvorjenih dobrin in njih osvobojenje se ne ravna po produkčni vrlini, nego po pravilih za prisvajanje uspehov tujega dela.

Praktično pomenja demokracija neenakost, ki se da prenašati, neekost, ki je čim najmanjša in se stalno zmanjšuje. Seveda — to je lahko reči, a izvajanja demokracije so lahko najrazličnejša. Zato je in more biti tudi sestav komunizma jako raznoteren.

O vsem tem nas poučuje tudi ruski eksperiment in njegov nagli razvoj ter znatna izpreminjanja.

Leta 1917 Leninu pravzaprav ni šlo, da bi uresničil načela in ideale komunizma v Rusiji, nego da bi izkoristil Rusijo v to svrhu, da bi uresničil te ideale ali vsaj pospešil v Evropi. O tem je povedal Lenin svoje mnenje često; toda zmotil se je in sicer zato, ker je imel zmotne nazore o položaju Evrope in o položaju Rusije. Njegova filozofija zgodovine je bila izgrešena. Že Marx in Engels sta se varala v svojem pričakovanju in prerokovanju definitivne revolucije; Lenin in njegovi posnemovalci se s tem niso dali ostrašiti in so čakali socialno revolucijo iznova. Kdaj? Kje?

Kar je rekel Marx po Feuerbachu o verskem antropomorfizmu, velja v socialni in politični stroki; človek si ne dela po svoje le nadzemskih nebes, nego tudi zemska nebesa bodočnosti. Rusi so nesposobni, da bi izvedli marxistični komunizem; kot celota so še preveč nekulturni in po carizmu pokaženi, da bi razumeli in izvajali Marxove nazore o komunizmu kakor o definitivnem stadiju dolgotrajnega historičnega procesa.

To, kar so izvajali Lenin in njegovi ljudje, niti ni moglo biti komunizem, razen nekaterih komunističnih malenkosti; kot sistem je bilo to primitiven (agrarni) kapitalizem in primitivni socializem pod nadzorstvom primitivne države, ki je vzniknila iz anarhističnih enot, padlih iz carističnega, takisto primitivnega centralizma. Ruski primitivizem vobče — masa nepismenih seljakov, osamelih po svojih lesenjačah, nedostatek komunikacije, propad vojske in birokracije po izgubljeni vojni, zrušenje carizma in cesaropapizma, brezglavost političnih strank in slojev — vse to je omogočilo energičnemu samozvancu boljševiški prevrat po glavnih mestih ter vlado neznatne, a organizirane manjšine.

Pogreške in nedostatke socialnega in političnega antropomorfizma je bilo videti povsod; odgovorna, upravna in vojaška mesta so dobili večinoma mladi, neizkušeni in strokovno neizobraženi ljudje. Boljši med njimi so se trudili, da bi svoji nalogi kakorkoli ustrezali; iskali pa so in našli, kar je bilo davno znano in je že obstajalo; mnogi pa so svoja stališča naravnost izkoriščali in zlorabljali za svoje osebne cilje. Kdor se mora šele učiti, da razločuje številke in sešteva, ne more uporabljati integralnih računov.

Ako je Lenin sam tako pogosto priznal, da se delajo pogreški in da se mora še učiti, je v tem kos ruske poštenosti, a zraven tudi

obtožba: danes ni treba abecede iznova in samostojno izumljati v nikaki stroki, niti v administraciji niti v politiki. Neštevilne improvizacije so tvorile s svojo nesistematičnostjo boljševiski sistem. Boljševiska polizobrazba je slabša kakor neizobrazba. Boljševiska diktatura izvira iz nekritične, docela nevednostne nezmotljivosti; režim, ki se boji kritike in priznanja mislecev, je eo ipso nemožen.

Nedostatek kulturnosti, ta posebni primitivizem, se vidi tudi v oficialnem sprejemanju vseh sirovosti v takozvani moderni umetnosti.

Tudi v upravi se je maščeval zmotni marksistični nazor o ideologiji države, katere organizaciji in upravljanju niso posvečali marksisti nikoli dovolj pozornosti in študija, ker so se ustavljali pri anarhizmu (astatizmu) in naglašali absolutno primarnost gospodarskih razmerij (materializem ekonomski ali historični). Ta marksistični materializem je ugajal ruski pasivnosti — ex thesi se jim ni bilo treba brigati za nič drugega kakor za kruh! Toda država, literatura, veda, filozofija, šola in vzgoja, narodno zdravje in nrvnost, skratka: vsa duševna kultura ni podana z gospodarskimi razmerami, nego mora biti poleg njih obdelovana; kultura pa zagotavlja stoletja in omogoča tudi gospodarski razvoj in — kruh.

Rusi in tudi boljševiski so otroci svojega carizma; ta jih je stoletja odgajal in ustvarjal. Znali so odstraniti carja, a odstranili niso carizma. Imajo carsko uniformo, dasi jo nosijo narobe, a Rus zna nositi narobe, kakor znano, tudi čevlje.

Boljševiski so uporabljali svojo dolgoletno, kakor so jo nazivali, »podtalno« (skrivno) taktiko; za pozitivno administracno revolucijo pa niso bili pripravljeni, nego so bili sposobni le za negativno revolucijo. Negativno v tem smislu, da so v svoji enostranosti, ozkosrčnosti in nekulturnosti marsikaj docela odveč uničili. Zlasti jim očitam, da so se popolnoma po carsko naslajali nad ugonabljanjem življenj. Višina barbarstva se kaže povsod v tem, kako znajo ljudje gospodariti s svojim in svojih bližnjih življenjem. Boljševisko ubijanje inteligence ima svaričen vzgled v rimskem Severu in v pobijanju starih rimskih rodbin, zlasti senatorskih: Severus je s tem dosegel barbarizacijo države in uprave ter je obenem pospešil propad države. Sicer pa najde zgodovina vzgled bližje — na Ruskem, v Ivanu Groznem ali še bolje v Stenjku Razinovem...

Boljševisem odgovarja mnogo bolj Bakuninu nego Marxu, in Marxu sledi bolj v njegovi prvi dobi revolucni — 1848 — ko svojega socializma še ni imel izdelanega.

Na Bakunina bi se mogli boljševiski sklicevati za svoj izraziti jezuitizem in macchiavelizem. K njemu jih je privedla njih zarotniška tajnostnost, ki so je vajeni, in njih stremljenje po moči, diktaturi. Doseči moč in se vzdržati v nji je postalo njih glavni cilj; kdor pa si domišljeuje, da je dosegel najvišjo, dokončno stopnjo razvoja, da ima nezmotljivo spoznanje vse družbene organizacije, se ustavi v delu za napredek in izpopolnjevanje ter bo imel glavno in edino brigo, kako svoje stališče in moč ohraniti. Tako je bilo to v dobi reformacije v katoličanstvu, in vznikli sta inkvizicija in protireformacija, takisto v Rusiji.

Boljševiki so malo poznali — Rusijo. Carizem jih je silil živeti za mejo in zato so se Rusije odvadili; ne trdim, da so poznali Zapad bolje, ker poznali niso niti tega, živeč po svojih krožkih. Poznali so Zapad le do te mere, da so se zanj zanimali in ga delali za merilo Rusije. V veri, da bo socialna revolucija tudi na Zapadu in še prej kakor na Ruskem, so se posvečali propagandi na Zapadu tako temeljito, da se jim je pozornost za razmere na Ruskem razcepkala. Vrhu tega so za to propagando izdajali sorazmerno visoke vsote. Politika boljševiška je skratka ekstenzivna, ne intenzivna, ekstenzivna na notri in na ven, sploh primitivna, kakor sem že rekel.

Ruski boljševizem v nikakem primeru ni istoveten s komunizmom; v najboljšem slučaju je to državni socializem in kapitalizem. Resnični trajnejši komunizem je po dosedanjih izkušnjah možen le na nravnem in verskem temelju, je možen med prijatelji; a do prijateljsko organizirane družbe imamo vsi še daleč. Komunistični poizkusi uspevajo na začetku revolucije, v trenutnem navdušenju, a pozneje, ko naj bi se navdušenje uveljavilo v vsakdanjem življenju, ti poizkusi propadajo in degenerirajo.

Leninov režim je bil pripravljen po Kerenskem in že po Začasni vladi; i Začasna vlada i Kerenskij sta pokazala upravno nesposobnost in sta dovoljevala nesposobnim in slabim ljudem veliko polje delovanja. Lenin je v tem nadaljeval. Cesto je imel pripravljeno po anarhističnem postopanju inteligence od l. 1906., takrat niso razumele niti nesocialistične stranke, da mora po revoluciji in doseženi ustavi, čeprav nepopolni, postati politično delovanje pozitivnejše. Lenin je bil logični nasledek ruske nelogičnosti. Plombirani nemški vagoni so igrali pri tem jako podrejeno vlogo. Lenin se je polastil Rusije, kakor so se je polastili pred njim drugi samozvanci — samozvanstvo je pač dolga kapitola ruske historije. Lenin je agitačno izkoristil vojno utrujenost, razkroj armade in hrepenenje po zemljišču. Od tega hrepenenja so živele vse socialistične in liberalne smeri od osvobojenja seljakov l. 1882. Seljaki so vzeli zemljo, o komunizmu pa ni bilo v njih niti slutnje. In seljaki so — Rusija. Nepravilno je očitanje, da Lenin in njegov poizkus ni ruski; je, je docela ruski; tudi sistem sovjetov je razširjenje primitivnega ruskega «mira» in «artela».

Ako pa Leninov režim ni dovršil komunizma in, ako je imel in ima velike nedostatke in grehe, ni s tem rečeno, da zlo ni prineslo Rusiji in zlasti masi ruskih mužikov tudi česa dobrega. Boljševizem je razvnel smisel za svobodo, zlasti je vzrasla zavest lastne moči med seljaki in so se vsi poučili o moči organizacije. In ustalilo se je prepričanje o nujnosti dela in delavnosti (Lenin sam in mnogi voditelji so v tem dobri vzgledi); po mestih in v inteligenci je zavladovalo izvestno (rousseauovsko) sproščenje.

Te in še druge relativno dobre lastnosti boljševizma sme in mora pravični in stvarni opazovatelj ruskega razvoja konstatirati. Proti temu pa je veliki in po mojem mnenju največji minus moralni razpad, propad šolstva in vzgoje, nravna in kulturna anarhija vobče. Zares, čemu je bilo Rusiji treba tako nasilnega prebujenja iz carističnega spanja? O tem premišljuje vsakdo, ki ljubi Rusijo; v prvi vrsti pa bi morali to storiti privrženci carizma in cerkve.

Dostavljam, da velja to, kar sem tu povedal, zlasti za prvo dobo boljševizma; v naslednji dobi in doslej se razvija in se zlasti trudi uresničiti komunizem. Seveda na škodo blagostanja.

Kar se tiče intervenčne politike in vse politike do Rusije, stojim vztrajno na stališču neintervencije: boljševizem pomeni notranjo krizo Rusije — ta pa se ne da ozdraviti s posezanjem odzunaj. Resnica je, da podpirajo ta intervenčna stremjenja boljševiki sami, ker tako poželjivo iščejo priznanja de jure — od buržuazije!

(Iz knjige «Svetovna revolucija», 54., 55. pogl.)

Oec.

Iz prakse moderne trgovine

Vedno večja konkurenca povzroča v gospodarstvu tudi stalno napredovanje tehnike v moderni trgovini. Iznajdljivi duh trgovcev ne miruje in išče novih potov in načinov za povečanje prodaje in dobička. Vedno bolj ekstravagantna postaja tekma in vedno bolj raznolika so sredstva, ki se jih poslužuje moderna podjetnost v dosegu večjega odjema in prometa.

Poglejmo samo reklamo, ki je zavzela tudi pri nas že velik obseg, da ne govorimo o drugih državah, posebno pa o Ameriki. Reklama je postala že nujna potreba modernega gospodarstva, je postala bistvo. Tudi drugod opažamo prodiranje trgovskega duha, naj opozorimo samo na racionalizacijo in komercializacijo v upravi, zlasti pa v podjetjih države in drugih javnih ustanov. Želeti pa je v interesu države kakor tudi narodnega blagostanja, da se vsa javna uprava osvobodi ozkosrčnih formalitet ter nerazumevanja potreb sedanje hitro živeče dobe ter se drži velikega napredka, ki ga je napravilo vse življenje. Uprava naj ne zadržuje gospodarskega razvoja, ampak mu naj pomaga, da se bo vršil hitreje, da bo tako prišla večja korist za gospodarstvo in s tem tudi za državo, ki bo lažje mogla izpolnjevati svoje naloge, ki naraščajo iz dneva v dan.

Danes imamo že celo literaturo o organizaciji, racionalizaciji, prodajni umetnosti, reklamih, o pogojih za uspešno trgovanje, o konjunktornem gibanju itd. Zlasti moramo poudariti velik pomen raziskovanja konjunktore pri nas in drugod. Proučevanje konjunktornih problemov je dalo že prav lepe uspehe, dasiravno moramo ugotoviti, da je ta panoga narodnogospodarske znanosti šele v povojih. Za vzgled samo eno: v nemškem inštitutu za proučevanje je dr. Hanau postavil prognozo cen prašičev za dve leti naprej in sicer na podlagi najnovejših izsledkov konjunktornega proučevanja, kjer ima posebno velik pomen statistika. Pokazalo se je, da je bila prognoza popolnoma točna in s tem se za praktično gospodarstvo odpirajo novi vidiki. Na mesto dosedanjega nesistematičnega gospodarjenja bo stopilo sistematično gospodarstvo, ki bo delalo po gotovem načrtu.

Že se je nabralo toliko najrazličnejše strokovne literature, da je postal pregled skoro nemogoč. Zdelo se nam je potrebno opozoriti na par stvari iz najnovejše strokovne literature, ki bodo zanimale gotovo tudi slovenske trgovce.

Zakaj je bil inserat brezuspešen?

Najvažnejše reklamno sredstvo je sedaj gotovo inserat. Statistika reklamnih stroškov kaže, da gre največ sredstev za inserate v časopisju. Toda kljub temu dejstvu je pri nas poznavanje inseratne tehnike v povojih. Marsikdaj inserati ne prinesejo onega uspeha, ki ga inserenti pričakujejo. Prvo kar seveda stori inserent, je zabavljanje čez list, v katerem je inserat izšel, da je zanič inseracijski organ itd. Marsikdo je poskusil in šel drugam, toda v večini slučajev tudi tam ni bilo zaželjenega uspeha. Malokateri inserent je bil tako uvideven, da je pomislil nato, da mogoče sam nosi krivdo na uspehu in neuspehu. Ponavadi ne pozna faktorjev, ki so potrebni za uspeh inserata. Saj naši podjetniki večinoma sami sestavljajo inserate. Pri tem hoče seveda na kolikor mogoče majhen prostor spraviti prav veliko teksta, saj je prostor, ki ga daje list na razpolago, majhen in večina trgovcev tudi ne zmore kupovati celih inseratnih strani, katerih cena gre v tisoče in tisoče dinarjev. Vsak naravno gleda, da izvrši svojo reklamno kampanjo s kolikor mogoče majhnimi sredstvi. Zato opažamo pri nas inserate, katerih tekst je prvič odločno preobširen za prostor, na katerem se nahaja. Zato seveda ne vzbudi pozornosti, saj se čitatelju niti ne ljubi brati kakih nezanimivih ali celo dolgoveznih stvari, če pa že vzbudi pozornost, pa ga zopet čitatelj ne prečita do konca, ker koj vidi za kaj gre. Vse to se dogaja radi tega, ker misli in sestavi inserent oglas predvsem s svojega stališča kot prodajalec, ne misli pa na to, da ga čita kupec-interesent. Večina inseratov ima to napako, da pove interesentu le, kje se kaka stvar dobi, nadalje po kaki ceni in v kaki kakovosti (naravno vse seveda boljše kakor pri konkurenci). Toda to še ni vse. Trговец, oziroma prodajalec mora misliti tudi na to, da privabi tudi one, ki se doslej niso zanimali za inserirano blago, kajti način oglaševanja gre le za tem, da privabi človeka, ki potrebuje kako stvar in išče nabavni vir. Namen pa mora gotovo biti tudi, da si pridobi inserent take nove kupce, ki se doslej niso zanimali za blago. Reklame ne sme delati le za svojo firmo, ampak tudi za predmet, ki ga prodaja, čeprav bo imela mogoče od tega nekaj koristi tudi ona konkurenca, katero hoče izločiti. Toda v ogromni množini slučajev gredo kupci interesenti k onemu trgovcu, ki je delal reklamo. Pri taki reklami ponavadi trgovec niti ne misli na to, da dela tako za narodno gospodarstvo, kakor obenem za povečanje svoje prodaje. Kakor rečeno, je vzrok mnogim inseratnim neuspehom nepoznanje inseratne tehnike sploh. Zato je mnogo pri nas objavljenih inseratov vzor, kakšen ne sme biti inserat, če hoče doseči uspeh. Poleg tega se nam zdi še potrebno opozoriti na žal pri nas še vedno prevladujoči zapovedujoči ton v inseratih. Seveda tega tona ne prenesejo vsi in marsikoga odbija. Važna stvar je tudi poznavanje tiskarske tehnike, katere večina inserentov ne pozna dovolj in zato zahteva nemogoče stvari od tiskarja. Nadalje se ne briga dovolj za plasman inseratov itd. Zato podajamo v naslednjem par nasvetov za inserente.

Za inserirano blago je treba izbrati pravi list. Za predmete, ki jih potrebujejo obrtniki, obrtniške strokovne liste, za čevljarske po-

trebščine čevljarški strokovni list, ne da bi pri tem seveda hoteli zmanjševati pomena dnevnega časopisja.

Inserirati se mora o pravem času. Pred sezijo in v seziji, ne pa po seziji ali pa prekmalu. Mogoče je predmet, ki ga inseriraš tak, da ni za inseriranje, to se pravi, da ga lahko vsak povsod in v isti kakovosti dobi. To velja predvsem za trgovca, nasprotno pa je treba fabrikantom prav intenzivne reklame za uvedbo svojih predmetov. Uspeh inseriranja se tudi ne pokaže tako kmalu, če je konkurenca v stroki velika in še dobro vpeljana. Isto velja, če je trg z gotovim predmetom prenasičen radi močnega konkurenčnega boja. Nemara je nabavna, oziroma prodajna cena previsoka, da bi intereseenti takoj postali kupci, čim prečitajo inserat. Možno je nadalje, da so intereseenti pri kakem podobnem predmetu nasedli ali pa izgleda ponudba nerealno. Če ima cena kak pomen pri interesentu in je bila izpuščena, potem pač ni bilo dovolj kupcev kljub oglašanju.

Znižanje zalog

Obstoj marsikatere tvrdke je odvisen od višine glavnice, ki je potrebna za vzdrževanje izvestnih zalog. Zato je treba gledati, da ne ostanejo zaloge neprodane. Pri delu za zmanjšanje zalog je prav zanimiv basement sistem (odlaganje blaga), ki ga je uvedla ena znanih angleških tvrdk A. Filine. Če se kak predmet ne da prodati v gotovem času, pride ta predmet v nižje skladišče ali v klet in se mu istočasno zniža cena za 10—25%. Če se predmeta tudi po tej ceni v odrejenem času ne da prodati, pride predmet v še nižje skladišče in se cena zopet zniža. Če še sedaj predmet ne gre, pride nadalje v desetih dneh blago v najnižjo klet. Zato se da marsikdaj dobiti razmeroma dobro blago po zelo nizki ceni, zlasti oni predmeti, ki so vezani na prav hitro menjajočo se modo. Vprašanje je, če pri tem sistemu zguba le ni preveč velika; na drugi strani pa je veliko vredno, če se predmet še vnovči, čeprav z zgubo, ne da bi ostal neprodan v skladišču.

Pomoč pri inventuri

Inventura zadaja vsako leto trgovini, zlasti pa nameščencem, prav veliko dela, posebno pri tvrdkah, kjer so zaloge velike. Inventura je nujno potrebna, da podjetje ve za svojo zalogo, katero je treba stalno spopolnjevati. V velikih, za naše razmere ogromnih trgovski hišah v Ameriki se izvrši inventura v dveh dneh, in sicer izvrši to delo posebna, specializirana tvrdka. V Ameriki je nebroj družb, ki s svojimi desetlinami in stotinami nastavljenec pridejo v obrat in skladišča v času inventure. V dnevnem in nočnem delu izviše v najkrajšem času s pomočjo računskih strojev inventuro.

Delo pri godbi

Neka nemška tovarna čokolade je dala v delavnici instalirati velik radio z zvočnikom, ker se je izkazalo, da ta naprava pospešuje tempo dela. Misel je prinesel družabnik tovarne z nekega potovanja po Ameriki, kjer je videl isto.

Kdaj največ naredi delavec?

Nek bister podjetnik je dejal, da je povprečen delavec zadovoljen, če ima sledeče stvari: 1. primerno plačilo, da živi lahko svojemu stanu primerno, da ne dela dolgov, pač pa celo lahko kaj prihrani, če je varčen; 2. primerno delavnico, čisto in dobro razsvetljeno; 3. uvidevnega šefa, ki opazi dobro in slabo delo ter oboje primerno ceni; 4. stalno delo in izgleda za napredek, kajti večina delavcev noče delati vedno enakega dela in je toliko ambiciozna, da hoče na vsak način doseči kaj boljšega. Če mu tega podjetje ne nudi, gre pač drugam marsikaka dobra moč.

Po čem cenijo človeka v Ameriki

Najvažnejši kriterij za presojo družabnega položaja v Ameriki je število avtomobilov, ki jih kdo ima. Danes ima že na tisoče ameriških družin po dva voza. Na milijone seveda pa je lastnikov enega voza, ki družabno skoro ničesar ne pomenijo. Seveda človeka z dvema avtomobiloma cenijo bolj in kdor ima pet ali več voz, spada k najvišji aristokraciji. Tako smo prišli do tega, da merijo in cenijo sedaj človeka mesto po duševnih silah, po konjskih silah njegovih voz.

Ali je v Ameriki boljše?

Herbert N. Casson, začetnik Efficiency gibanja v Angliji, mož, ki gotovo nima nazadnjaških kriterijev in načel, saj je najbolj znan pobornik modernega napredka v trgovini, je objavil v nekem angleškem listu svoje vtise iz Newyorka. V teh člankih ostro kritizira tempo ameriškega gospodarstva, ki je postal mnogo prehitel. Zato je v marsikateri panogi samo zunanji in brez globlje podlage. Danes je Newyork mesto brez discipline, brez avtoritete, brez vodstva po kulturno višje stoječi inteligenci. Amerika samo povečuje količino svoje produkcije in trgovine, ne zboljšuje pa obenem tudi kvalitete. Zaradi najrazličnejših kreditnih sistemov se je razpasla kupčija na obroke do takih dimenzij, da postaja nevarna za vse gospodarstvo. Večina prebivalstva je zadolžena in ljudje kupujejo v teku enega leta več, kakor pa morejo odplačati v dveh letih. Amerika živi za mesece in mesec vnaprej, kajti vse veruje na še boljšo konjunkturo. Ta vera pa je bila zadnje čase z borznimi polomi zelo omajana. Saj je bilo jasno, da mora pri takem razvoju gospodarstva nujno priti reakcija, ki pa seveda ni tako ugodna za Ameriko.

Vprašanje je, kakšni bodo uspehi in posledice sedanjega ameriškega gospodarskega sistema. Čeprav Američani ob vsaki priliki objavljajo svoje rekordne statistike, vendar niso in še dolgo ne bodo vodilni narod na svetu.

To so resne besede moža, ki gotovo ni nenaklonjen gospodarskemu napredku. V tem se pridružuje mnogim, ki ne vidijo v razvoju ameriškega gospodarstva samo solnčnih strani, ampak tudi resno nevarnost za bodočnost ameriškega gospodarstva. Ves napredek ameriškega gospodarstva bazira na mladostni, neovirani sili staro naseljenega in priseljenega prebivalstva, razvil se je le pod pogoji, ki so mu bili dani v Severni Ameriki. Zato je napačno kar

enostavno aplicirati ameriška gospodarska izkustva na naše razmere, kajti naš gospodarski razvoj je šel v drugem pravcu kakor ameriški. Prelomiti bi morali s tradicijo, kar seveda ne bi bilo brez škode za naš gospodarski razvoj.

Naše gospodarstvo v juliju 1930

Nazadovanje konjunktura pri nas ni osamljen pojav. Tudi iz drugih evropskih držav prihajajo stalno poročila o naraščajočem poslabšanju konjunktura, o manjši zaposlenosti industrije in o povečanju števila brezposelnih, kar zadaje nemalo brig tamkajšnjim gospodarjem in socialnim politikom. Tudi pri nas je popustila konjunktura, o čemer pričajo redukcije delavstva. Predvsem se opaža stagnacija v železarski in železo predelujoči industriji. Tako prihajajo poročila o odpustih delavstva pri Kranjski industrijski družbi na Jesenicah in pri Železobrtni zadrugi v Kropi in Kamni gorici. Železarska industrija je ona industrijska panoga, ki prva občuti splošno nazadovanje konjunktura, ki se polagoma prenese na ostale industrijske panoge. Poleg tega je še treba vpoštevati, da se ima med vsemi panogami naše industrije železarska industrija boriti z velikimi težkočami. Njena carinska zaščita je nesistematična. Nadalje težé našo industrijo znatne reparacijske dobave, ker naročamo v Nemčiji in na Madjarskem izdelke, ki jih izdeluje naša domača industrija dovolj in v dobri kakovosti. Kako razsežna je ta naša produkcija, se vidi iz poročila »Zemaljskog saveza metalne industrije«, kjer je naštetih na stotine predmetov, izdelkov domačih rok in večinoma domačega kapitala, kar v ostalih industrijskih panogah ni vselej slučaj.

Najvažnejši za razvoj konjunktura v naši državi je vsekakor rezultat naše žetve, ki je sedaj že pri kraju. Poročila vedo povedati, da je kvalitativno naš pridelek letos prav dober, saj dosega vojvodinska pšenica kvaliteto najboljši ameriške pšenice (Manitoba). Količina letine pa je manj zadovoljujoča, saj je znatno manjša kakor lani. Letos cenijo, da je dala žetev pšenice 20 do 25% manj kakor lani, ko smo imeli izredno dobro letino. Tako nam je tudi letos računati z znatnim izvozom, čeprav zaenkrat cene še ne zadovoljujejo. O razvoju cen je težko prorokovati. Preveč smo odvisni od svetovnega trga, od svetovne špekulacije, posrednikov itd. Svetovna letina ni izpolnila pričakovanj producentov. Splošno je pridelek na vsem svetu dober in le malo zaostaja za lanskim, ki je, kakor znano, radi svoje obilnosti povzročil sedanje nizke cene žita in s tem krizo agrarnih držav. Vse evropske države, izvoznice žita, zaznamujejo dobro letino, pač pa je računati z nižjim pridelkom v Italiji in v Franciji, ki bosta morali mnogo uvažati. Poročila o prinosu letine so ugodna iz Severne Amerike, ki ima odločilno besedo na svetovnem trgu. Upoštevati je pa treba, da so letos od lani ostale prav velike zaloge, ki teže na trg. Posebno se trudi, da vzdrži cene pšenici, kanadski žitni pool (zadružna prodajna organizacija kanadskih kmetovalcev), pa doslej nima prevelikih uspehov. Na našem trgu se pojavlja z večjimi nakupi Priv. izvozno akc. dr. Velikega pomena lahko postane tudi akcija rumunske vlade za ustvaritev agrarnega bloka Rumunije, Madjarske in Jugoslavije, torej glavnih evropskih izvoznikov žita. Vendar tudi združene te države ne bodo mogle imeti odločilnega vpliva na svetovni trg, ki je povsem v drugih rokah, pač pa seveda lahko veliko koristijo lastnemu gospodarstvu z enotnim nastopom.

Pravkar so objavljeni uradni podatki o naši letini. Iz teh posnemamo, da je bil letos pridelek v naši banovini sledeč (v tisočih stotov, v oklepajih podatki za 1920-1928): pšenica 601 (626), ječmen 157 (194), rž 344 (279), oves 247 (205).

V vsej državi pa je letina dala (v tisočih met. stotov):

	1930	1929	1920-28
pšenica	24.223	25.855	20.072
ječmen	4.187	4.119	3.439
rž	2.428	2.100	1.703
oves	3.414	3.508	3.319

Fripcminjamo, da so bile cinitve letine po Priv. izvozni d. d. manjše.

Denarni trg

Denarni trg v juliju ne beleži nikakih znatnejših izprememb. Likvidnost traja še dalje in obrestna mera izkazuje padajočo tendenco. Na slovenskem denarnem trgu moramo omeniti, da so ljubljanske banke, 2 regulativni hranilnici ter večje zadruga s 1. julijem t. l. znižale obrestno mero za vezane vloge od maksimalnih 7 na 6 in pol odstotka. Že svoječasno so banke sklenile znižati maksimalno obrestno mero za vloge od 7 na 6 in pol odstotka (leta 1928), vendar tedaj svojega sklepa niso realizirale, sedaj pa je ugoden čas. Vendar je razstop med debetno in kreditno obrestno mero še vedno prevelik, kar občitno ovira gospodarski razvoj, ker potrebuje gospodarstvo cenениh kreditov, ki jih danes v bankah ne more dobiti. Če se oziramo na resolucijo bankirjev, ki so zborovali v Beogradu, še dolgo ne bomo doživeli znižanja tudi obrestne mere za posojila, ker pravijo, da so preobčutna državna bremena vzrok visokih obresti, nadalje pa tudi konkurenca privilegiranih denarnih zavodov. Zaenkrat ne kaže, da bi začela država zniževati bremena bankam, pa tudi privilegirani denarni zavodi bodo konkurirali naprej, ker prinašajo državi velike dobičke, katerim se ne bo odrekla na ljubo bankirjem. Istočasno z ljubljansko regulacijo je bil objavljen tudi sporazum o obrestni meri med mariborskimi denarnimi zavodi. S 1. julijem se v Mariboru plačuje za nevezane vloge 5 odstotkov, za vezane pa 7 odstotkov (kakor v Zagrebu). Hvalevredna je tudi inicijativa Narodne banke za čim večje znižanje obrestne mere.

Narodna banka izkazuje sledeče postavke v svojih izkazih (vse v milijonih dinarjev):

	Obtok bankovcev	Kritje	Obveznosti
31. januarja	5.585·7	2.798·9	1.372·1
28. februarja	5.569·6	3.036·5	1.408·5
31. marca	5.363·0	3.014·6	1.397·3
30. aprila	5.221·0	2.964·8	1.555·4
31. maja	5.280·7	2.775·8	1.440·8
30. junija	5.229·7	2.429·6	1.247·4
22. julija	5.085·5	2.516·3	1.395·7

Iz izkazov je razvidno stalno nazadovanje deviznega zaklada, kar je pripisovati naši pasivni trgovinski bilanci. Iz najnovejših izkazov na dan 8. in 15. julija pa se vidi, da se je to nazadovanje ustavilo, ker je že pričela izvozna kampanja. Stalno se zmanjšujejo sedaj tudi dobroimetja pri banki, pri čemer gre fluktuacija največ na račun državnih institucij.

K temu je omeniti še, da se je izvozni zaklad povečal zaradi donosa mednarodnega reparacijskega posojila (za ca. 100 milj. Din).

Iz izkazov Poštne hranilnice je razvidno v juniju majhno nazadovanje prometa, kakor tudi vlog na računih. Stalno pa napredujejo radi obsežne propagande hranilne vloge. Značilno je za Poštno hranilnico ogromno število vlagateljev, ki je v juniju preseglo 100.000. Skupna svota hranilnih vlog pa je znašala konec junija 155.5 milijonov Din.

Promet in stanje vlog je bilo pri Poštni hranilnici sledeče (v milj.):

	Promet		Vloge	
	1930	1929	1930	1929
januar	5.089·5	4.529·3	852·2	602·6
februar	4.569·6	3.631·6	845·7	618·2
marec	4.881·5	4.176·5	816·0	538·2
april	5.056·8	4.414·7	808·7	492·2
maj	5.259·5	4.815·4	839·8	651·6
junij	5.223·3	4.760·1	812·1	753·3

Stanje vlog na poštnočekovnih računih se razume vedno na koncu meseca.

Devizni promet na ljubljanski borzi je stalno znaten in izkazuje te-le številke (vse v milijonih dinarjev):

	1928	1929	1930
januar	72·8	89·1	89·1
februar	60·2	58·6	67·1
marec	72·5	62·5	80·7
april	73·2	74·4	88·9
maj	88·5	76·7	78·9
junij	86·4	74·0	80·5
julij	92·0	92·4	93·9

Skupno je v prvih 7 mesecih t. l. znašal devizni promet ljubljanske borze 577·5 milj. Din (v prvih 7 mesecih 1929 527·9 milj., v prvih 7 mesecih 1928 pa 507·6 milj. Din).

Efektivi trg

Kakor običajno nimamo na tržišču delnic beležiti posebnih izprememb. Promet z delnicami je prav majhen in ne sega izven ozkega kroga interesentov, predvsem bank. Edino delnice Narodne banke beležijo letno nad 1 milijon Din prometa, v ostalem pa menda ni papirja, razen seveda državnih, v katerem bi bilo prometa nad 1 milijon Din. Zato tudi v našem poročilu ne moremo poročilom s tržišča delnic posvetiti mnogo prostora. Pretežna večina prometa naših borz odpade na državne papirje. Tu pa imamo zabeležiti dovolj važnih fluktuacij. Predvsem opažamo vedno manj prometa v 7% investicijskem posojilu. V tem papirju je vedno manj flotantnega blaga, ki pa najde kaj hitro odjem. Ravno tako je postal promet v agrarih minimalen. Že več dni na zagrebški borzi ni bilo v teh dveh papirjih niti povpraševanja niti ponudbe. Pač pa je v teh papirjih promet še v Beogradu. Gros teh papirjev se nahaja v čvrstih rokah, ker je njegov donos znaten. Omenjamo le, da ima Pokojninski zavod za nameščence v Ljubljani tega papirja za 26 milijonov nominala od celokupne izdane svote 500 milijonov Din. Vojna škoda ne beleži več takih fluktuacij kakor svoj čas, promet pa je še vedno precejšen, ker iščejo banke plasmane za svojo gotovino, ki je radi likvidnosti na denarner trgu obilna. Vedno več prometa pa je v dolarskih papirjih. Dnevno beležijo marsikdaj dolarski papirji ravnotoliko prometa kakor vojna škoda, predvsem v Zagrebu, kjer je promet z vojno škodo manjši kakor v Beogradu. Tečaj dolarskih papirjev se je zelo popravil in se 8% Blerovo posojilo približuje nominalu, v Beogradu pa celo že notira 100. Na novo pa se je uvedel na naših borzah papir begluške obveznice, katerih je bilo izdanih 150 milijonov Din za likvidacijo agrarnega vprašanja v Bosni in Hercegovini. Odtod prihaja tudi ime. Doslej se v tem papirju ni še razvil večji promet, pač pa se giblje tečaj med 76 do 78 tako v Zagrebu kakor tudi v Beogradu.

V ostalem je bilo gibanje tečajev državnih papirjev na zagrebški borzi sledeče:

	7% inv. pos.	8% Bler. pos.	7% Bler. pos.	Vojna škoda
31. januarja	82·75 83·75	89— 91—	79— 80—	440— 441—
28. februarja	81— 82—	92— 92·50	81— 81·50	402·50 403—
31. marca	86— denar	97·50 98—	86— 86·50	414·50 415—
30. aprila	87— 87·50	96·75 97·50	84·50 85—	422·25 422·50
31. maja	87·50 88—	97— 97·50	85·0 85·75	429·50 430·50
30. junija	87·50 87 ⁵ / ₈	97— 97·50	85·75 86—	434— 435—
31. julija	87·75 89—	97·25—98—	86·875 87·25	438— 438·50

Z ozirom na velik promet v dolarskih papirjih računajo, da je teh papirjev v rokah naših državljanov že ca. 5 milijonov dolarjev, dočim so ob koncu leta 1929 cenili to količino samo na 2 do 3 milijone dolarjev. S tem se vedno bolj veča možnost, da vplivajo naši nakupi v Newyorku odločilno na tečaj tega papirja, kar doslej ni bil slučaj. Mimogrede omenjamo, da ima tudi Pokojninski zavod za nameščence v Ljubljani tega papirja za nad 200.000 dolarjev, to je preko 11 milijonov dinarjev.

Zunanja trgovina

Bodočnost naše zunanje trgovine je predvsem odvisna od žetve. Pričakovati nam je po dosedanjih poročilih večjega izvoza, kar bo ugodno za našo zunanje-trgovinsko bilanco. Od našega zadnjega poročila sem so bili objavljeni podatki o naši zunanji trgovini v mesecu maju. Naša zunanja trgovina se je letos razvijala sledeče (v milijonih dinarjev):

	Uvoz		Izvoz	
	1930	1929	1930	1929
januar	560·9	560·7	616·2	425·7
februar	521·1	404·0	480·2	385·1
marec	658·5	684·6	599·0	499·1
aprila	624·5	713·7	615·8	615·4
maj	608·4	701·2	542·6	533·7
junij	504·7	614·6	501·0	530·2

Naša trgovinska bilanca se je v juniju zaradi znatnega nazadovanja uvoza izboljšala in je bila celo aktivna za 3·3 milj. Din. Prvo polletje zaključuje naša zunanja trgovinska bilanca z deficitom 195·8 milj. (lani 689·6 milj.). Izvoz se je

namreč letos v primeri s prvo polovico l. l. povečal od 2.983,1 na 3.362 milj., istočasno pa je uvoz padel od 3.678,7 na 3.478,1 milj. Din. Večjega izvoza in s tem večje aktivnosti pa nam je pričakovati v juliju in v avgustu.

Blagovna tržišča

Narodna banka je objavila svoj indeks cen za mesece maj in junij. Iz tega indeksa je razvidno stalno nazadovanje cen, kar gre predvsem na račun indeksa cen kmetijskih proizvodov, ki je proti koncu lanskega leta začel padati in še sedaj nazaduje. Zadnje dni pa je opaziti pri cenah žita preokret navzgor in s tem je pričakovati tudi indeksno povišanje. Med vsemi skupinami je še najbolj čvrst indeks mineralij, ki je sedaj konec junija celo višji kakor v januarju. To stalnost cen je pripisovati dejstvu, da se cene v tej skupini večinoma regulirane od kartelov pri nas in na svetovnem trgu, ki drže cene vedno enake, pa naj bo splošna tendenca navzgor ali navzdol. Indeks cen v veletrgovini, ki ga sestavlja cdsek za gospodarske študije pri Narodni banki, je bil letos sledeč (za podlago služijo cene leta 1926, ki so vzete za 100):

	januar	februar	marec	april	maj	junij
poljedelski proizvodi	104,5	100,7	95,9	95,3	94,0	91,5
živalski proizvodi	98,2	97,1	102,5	99,2	99,9	93,7
mineralni proizvodi	88,2	88,3	88,7	88,7	87,5	88,3
industrijski proizvodi	86,6	85,9	83,6	82,1	81,0	80,5
skupni indeks	93,6	92,1	91,1	89,6	88,8	86,8

Po tem indeksu bi izgledalo, da so relativno industrijski proizvodi najcenejši, saj so najbolj padli. To pa ni tako. Vpoštevati je namreč treba, da je bil sestavljen ta indeks na podlagi cen iz leta 1926, ne pa na podlagi predvojnih cen. Če bi pa vpoštevati predvojne cene, bi se moglo ugotoviti, da je indeks cen industrijskih proizvodov najvišji, saj se že od leta 1925 sem opaža dispariteta v cenah industrijskih in agrarnih izdelkov.

Nova podjetja

Kakor za prejšnja tromesečja, tako smo tudi za drugo tromesečje tega leta sestavili pregled novoustanovljenih družb z omejeno zavezo.

Statistična slika gibanja novoustanovljenih družb z o. z. je sledeča (kapital v tisočih Din):

	1927		1928		1929		1930	
	število	kapital	število	kapital	število	kapital	število	kapital
1. četrletje	18	997	29	1.254	19	1.054	18	1.790
2. četrletje	11	726	11	1.051	22	840	15	654
3. četrletje	13	1.755	17	2.071	25	1.181		
4. četrletje	15	852	11	1.530	23	2.330		

Iz te statistike je razvidno, da je ustanovitveno gibanje postalo manj živahno. Teda vpoštevati je treba, da v tem tromesečju ni bila ustanovljena nikaka večja družba, v prvem četrletju pa celo ena z glavnico 800.000 Din. Če odbijemo družbo v 1. četrletju, ostane samo 990.000 Din, pa je še vedno znatnejša svota kakor kapitali novoustanovljenih družb v 2. četrletju. Omenjamo nadalje, da se je v juliju vpisala ena družba celo z glavnico poldrugega milijona Din, kar je gotovo največja glavnica svota vseh družb z omejeno zavezo v Sloveniji. Saj presega ta svota kapital cele vrste naših delniških družb.

Zbornica za TOI je objavila za 2. četrletje t. l. podatke o gibanju trgovstva in obrtništva, ki daje sledečo sliko:

Obrtni obrati:

	Prijava			Odjave		
	1928	1929	1930	1928	1929	1930
1. četrletje	693	768	674	351	563	476
2. četrletje	720	706	757	345	461	396
3. četrletje	611	600		300	283	
4. četrletje	734	669		569	375	

trgovski in pomožni obrati:

1. četrletje	336	393	305	305	792	367
2. četrletje	323	379	329	455	360	376
3. četrletje	482	355		258	181	
4. četrletje	514	373		585	299	

Ljubljana, dne 3. avgusta 1930.

TO IN ONO

Zakonska stabilizacija dinarja

O stabilizaciji dinarja je objavil g. finančni minister v Čikaški Tribuni jako zanimiv članek.

Stabilizacija jugoslovanske valute je brez dvoma eden prvih in najvažnejših problemov, ki bo rešen v bližnji bodočnosti. V vsakem oziru je prišel pravi čas za legalno stabilizacijo te valute: z denarnega stališča, ker je bila valuta dejansko stabilna že od sredine leta 1925 in z gospodarskega stališča, ker se je vse gospodarstvo vživelo v sedanjo vrednost dinarja. Z ozirom na gospodarsko situacijo države, je čas povsem ugoden, ker je toletna plačilna bilanca popolnoma zadovoljiva.

Reforma dinarja, ki je potrebna za stabilizacijo, ne pomeni uredbe nove denarne edinice in ne spremembe kurza dinarja. Stabilizacija naj bo legalno priznanje sedanjega stanja, ki traja že preko štiri leta.

Cilj stabilizacije je, da se odredi stalna relacija denarne edinice napram zlatu ter da se zavaruje konvertabilnost bankovcev Narodne banke. To zavarovanje se bo izvedlo predvsem s fundiranjem sedanjih bankovcev, ki so v cirkulaciji in ki po stabilizaciji ne bo reducirano. Obtok bankovcev znaša danes okrog pet in pol milijarde dinarjev.

Stabilizacija v Jugoslaviji je namenjena v prvi vrsti odplačilu državnega dolga Narodni banki. Ta dolg, ki je preostal še iz dobe inflacije, znaša okrog štiri milijarde dinarjev.

Da bi se pa omogočila stabilizacija, bo ta dolg takoj zmanjšan za polovico in sicer z odplačilom preko ene milijarde dinarjev, čim se bo stabilizacija odredila in skoro z eno milijardo dinar-banke.

Ostanek državnega dolga Narodni banki bo plačan v letnih obrokih na ta način, da bo del odplačila predviden v državnem proračunu, drugi del pa se bo odplačeval iz dobička, ki ga je deležna država od banke.

V zvezi s stabilizacijo dinarja se bodo izvršile spremembe pravil in zakona o Narodni banki, ki so deloma že izdelane.

Kakor v drugih državah, ki so izvršile stabilizacijo valute, bo tudi Jugoslaviji odprla stabilizacija vrata do novih

perspektiv za ugoden razvoj bodočega gospodarskega in finančnega življenja. Stabilizacija mora biti res izhodišče za vse bodoče finančne transakcije, katerih cilj je izboljšanje gospodarstva in s tem razvoja materialne kulture in splošnega blagostanja.

Prirodno bogastvo Jugoslavije je skoraj neizčrpno. Razumna uporaba tega bogastva pa je odvisna v glavnem od ustanovitve potrebnega kapitala, ki ga je pa še vedno nemogoče najti v državi.

Zato smatra vlada za svojo najvažnejšo dolžnost, da postopoma reši razna vprašanja, od katerih je odvisen državni kredit.

Ta reforma, ki jo je treba popolnoma izvesti, bo prinesla začetek periode velikega blagostanja v vseh strokah gospodarskega življenja Jugoslavije.

Iz tega članka g. finančnega ministra je razvidno, da je stabilizacija naše valute jako aktualno vprašanje.

Stečaji in prisilne poravnave v juniju 1930

Društvo industrijcev in veletrgovcev v Ljubljani objavlja za čas od 1. do 30. junija 1930 sledečo statistiko (številke v oklepajih se nanašajo na isto dobo pretečenega leta):

1. Otvorjeni konkurzi: v Dravski banovini 6 (6); v Savski banovini — (8); v Varbaski banovini — (5); v Primorski banovini 3 (5); v Drinski banovini 3 (19); v Zetski banovini 1 (3); v Dunavski banovini 12 (24); v Moravski banovini 6 (30); v Vardarski banovini 1 (16); v Beogradu, Zemunu in Pančevu 6 (14).

2. Otvorjeni predkonkurzi: v Savski banovini (12); v Drinski banovini (3); v Dunavski banovini (1).

3. Razglašene prisilne poravnave izven konkurza: v Dravski banovini 2; v Savski banovini 5; v Primorski banovini 1; v Drinski banovini 2; v Dunavski banovini 6; v Beogradu, Zemunu in Pančevu 2.

4. Potrjene prisilne poravnave: v Dravski banovini 5 (2).

5. Odpravljeni konkurzi: v Dravski banovini 11 (5); v Savski banovini

7 (3); v Primorski banovini 4 (5); v Drinski banovini 7 (7); v Dunavski banovini 7 (6); v Moravski banovini 19 (5); v Vardarski banovini 4 (13); v Beogradu, Zemunu in Pančevu 4 (3).

6. Odpravljeni predkonkurzi: v Savski banovini 4 (1).

Jugoslovansko društvo za zaščito upnikov v Zagrebu je zabeležilo v mesecu juniju t. l. 37 stečajev, napram 105 stečajem v istem mesecu preteklega leta, to je za 68 stečajev, odnosno 64·76 odstotkov manj.

Od teh odpade na Slovenijo in Dalmacijo 7 (lansko leto v juniju 8), Srbijo in Črnogoro 24 (79), Hrvatsko in Slavonijo 1 (9), Bosno in Hercegovino 1 (1), Vojvodino 4 (8).

Od početka leta je bilo 405 stečajev, napram 610 v istem razdobju lanskega leta, to je za 205 stečajev, odnosno 33·6 odstotkov manj.

Stečaji in prisilne poravnave v juliju 1930

Društvo industrijcev in veletrgovcev v Ljubljani objavlja za mesec julij 1930 sledečo statistiko (številke v oklepaju se nanašajo na isto dobo pretečenega leta):

1. Otvorjeni konkurzi: v Dravski banovini 2 (7), v Savski 4 (4), v Vrbaski 1 (2), v Primorski 3 (1), v Drinski 3 (3), v Dunavski 7 (17), v Moravski 2 (16), v Vardarski 5 (17), v Beogradu, Zemunu, Pančevu 5 (6).

2. Razglašene prisilne poravnave izven konkurza: v Dravski banovini 5, v Savski 6, v Vrbaski 1, v Primorski 1, v Drinski 3, v Dunavski 4, v Moravski 1, v Beogradu, Zemunu, Pančevu 3.

3. Odpravljeni konkurzi: v Dravski banovini 2 (2), v Savski 7 (4), v Vrbaski — (1), v Primorski 2 (3), v Drinski 7 (2), v Zetski — (1), v Dunavski 6 (10), v Moravski 12 (5), v Vardarski 2 (—), v Beogradu, Zemunu, Pančevu 2 (5).

Naše rudarstvo

Ena izmed važnih gospodarskih panog je rudarstvo. Zanimiv je pogled v rudarstvo tudi z gospodarske strani. Čista vrednost rudarskih in topilniških proizvodov je znašala v naši državi leta 1929 1.702.489.368·04 Din, leta 1928 pa za 20 odstotkov manj.

Od celokupne vrednosti 1387 milijonov dinarjev, je odpadlo na črni premog 108 milijonov, na rjavi premog 771 milijonov, na lignit 126 milijonov, na briket 24 milijonov, na zemeljski plin 1·4 milijona, na železno rudo 47 milijonov, na manganovo rudo 1·2 milijona, na krom 14·3 milijona, na boksit 13·7 milijona, na bakreno rudo 212 milijonov, na svinčeno rudo 43 milijonov, na cinkovo rudo pol milijona, na pirit 10·7 milijonov, na magnezit 5·4 milijona, na sadro pol milijona, na mramor 2·4 milijona, na slano vodo 2·1 milijona Din.

Od te skupne vrednosti rudarskih proizvodov naše države odpade na Srbijo 521 milijonov, na Slovenijo 456 milijonov, na Bosno in Hercegovino 266 milijonov, na Hrvatsko 97 milijonov in na Dalmacijo 45 milijonov Din.

Konzum alkoholnih pijač pri nas

V Jugoslaviji se konzumira letno: 62 milijonov litrov žganja v vrednosti 124 milijonov Din, 100 milijonov litrov pive v vrednosti 1 milijarde Din, 358 milijonov litrov vina v vrednosti 3 milijarde 580 milijonov Din, 40 milijonov litrov likerjev v vrednosti 2 milijardi Din. Uporabi se torej 560 milijonov litrov alkohola v vrednosti 7 milijard 820 milijonov Din, kar predstavlja več nego polovico državnega proračuna.

Napram konzumu alkohola stoji naša država na šestem mestu na svetu. Pred nami so le Francija, Španija, Italija, Švica in Belgija.

Število zavarovanih delavcev v Sloveniji

V mesecu juniju t. l. je narastlo število zavarovancev pri Okrožnem uradu za zavarovanje delavcev v Ljubljani na 103.214, napram 101.744 v mesecu maju t. l. Od teh odpade na moške 70.832 in na ženske 32.382.

Monopolski dohodki v proračunskem letu 1929/30

Uprava državnih monopolov je objavila poročilo o monopolskih dohodkih in izdatkih v proračunskem letu 1929/30.

Iz tega poročila sledi, da je prejela država od monopola tobaka 1 milijardo 702.319.774·64 Din, od soli 229.468.539·59 Din, od petroleja 157.698.373 Din, od vžigalic 136.761.039·08 Din, od cigaret-nega papirja 142.941.554·44 Din, iz raznih dohodkov pa 8.743.771·59 Din.

Dohodki državnih monopolov so bili v proračunskem letu 1929/30 za 60 milijonov 610.978.41 Din večji nego pa v 1928/29.

Iz naše davčne statistike

Dohodki na državni trošarini so znašali v preteklem proračunskem letu Din 927.912.329.84 odnosno za dinarjev 24.912.329.84 več nego je bilo predvideno v državnem proračunu. Napram proračunskemu letu 1928/29 pa so se dohodki na trošarini zvišali celo za Din 177.964.593.27.

Na taksah se je plačalo v državi v minulem proračunskem letu dinarjev 1.280.463.758.89, to je za dinarjev 80.963.758.59 več nego je bilo določeno v proračunu, odnosno za dinarjev 193.481.665.48 več nego v proračunskem letu 1928/29.

Na neposrednih davkih se je pobralo Din 2.342.231.073.65 Din; od tega za Din 217.887.590.39 v 20% kronskih bonih. Državni proračun je predvideval dohodka iz neposrednih davkov Din 1.864.000.000.—.

Davek na poslovni promet je dal državni blagajni v preteklem proračunskem letu nekoliko manj nego 1928/29. Znašal je v zadnji proračunski dobi 203 milijone dinarjev, leta 1928/29 pa 205 milijonov dinarjev.

Na uslužbenskem davku je dobila država Din 240.100.000.—, leta 1928/29 pa 225 milijonov dinarjev.

Zavarovanje trgovcev za primer bolezni in nezgode

Po raznih časopisnih vesteh je v ministrstvu socialne politike ter trgovine in industrije izdelan zakonski osnutek o zavarovanju trgovcev za primer bolezni in nezgode. Osnutek bodo dobile gospodarske zbornice v izjavo.

Borza na Reki

Na predlog italijanskega poljedelskega ministrstva se bo ustanovila na Reki trgovska borza. Obstojala je že tam od leta 1892 in je poslovala tudi po aneksiji Reke. Z velikim gospodarskim padcem Reke pa je prenehala pred štirimi leti s svojim poslovanjem tudi borza. Sedaj se bo ustanovila nova borza, ki bo važna zlasti za poljske pridelke.

Socialno zavarovanje na Francoskem

V Franciji stopi 1. julija t. l. v veljavo novi zakon o socialnem zavarovanju. Zakon predvideva zavarovanje za primer bolezni, onemoglosti, starosti in smrti in zavarovanje ob porodu.

Za primer bolezni ima bolnik pravico, da sam izbere zdravnika. Zdravniških stroškov ne povrne direktno blagajna, nego zavarovanec sam iz podpore, ki jo dobi od blagajne in s katero prosto razpolaga. Bolniška podpora znaša približno polovico dnevne plače. Izplačuje se največ šest mesecev, a po preteku tega roka in v primeru zmanjšane delovne sposobnosti mu pripada pravica do dveh tretjin invalidske rente. Minimum te rente je določen na 600 fr letno, a maksimum 40% od srednje letne plače.

Starostno zavarovanje nastopi s 60. letom.

Posmrtnina znaša največ 20% srednjega letnega zaslužka in najmanj 1000 fr.

Zakon določa tri skupine zavarovancev, in sicer: 1. obligatorno zavarovane trgovske in industrijske delavce in nameščence; 2. obligatorno zavarovane poljedelske delavce in 3. prostovoljno zavarovane.

Prostovoljno se morejo zavarovati oni, ki niso vezani na stalno plačo, a ki črpajo svoje dohodke od dela. V to skupino spadajo zakupniki, obrtniki, trgovci, mali industrijalci, intelektualni delavci itd.

Prva skupina obligatorno zavarovanih se deli v dve podskupini. V prvo podskupino spadajo delavci in nameščenci v velikih mestih s preko 200.000 prebivalci, v drugo pa oni, ki so naseljeni v manjših mestih in industrijskih centrih. V tej drugi podskupini morejo biti zavarovani delavci in nameščenci, če nimajo več nego 15.000 fr dohodkov brez otrok, 17.000 fr z enim otrokom, 19.000 fr z dvema otrokoma, 25.000 fr s tremi in več otroki. Te vsote so zvišane za delavce in nameščence v velikih mestih na 18.000, 20.000, 22.000 in 26.000 fr.

Mesečni prispevki so 12, 24, 36, 48 in 80 fr mesečno in jih plačujejo delodajalci in delojemalci na polovico, medtem ko odgovarja za plačilo prispevkov delodajalec.

Združništvo po svetu

Mednarodni urad dela je posvetil v svojem letnem poročilu posebno poglavje tudi združništvu. Podatki se nanašajo na 728 mednarodnih in narodnih združnih organizacij, 272 osrednjih organizacij, v katere pa niso vračunane banke in zavarovalnice, je imelo 1928. leta skupnega prometa preko 560 milijard dinarjev. Brez Rusije so imele zadruge 1929. l. preko 35 milijonov članov.

Cene na debelo po svetu

Prejšnje leto je bilo po vsem svetu karakterizirano z velikim padcem cen na debelo. Padec cen sirovin in poljskih pridelkov pripisujejo nekateri ekonomisti pomanjkanju zlata, na katerem sloni ves svetovni denarni sistem in čegar proizvodnja je daleč zaostala za proizvodnjo dobrin. Drugi pripisujejo ta padec zopet nadprodukciji. Proizvodnja rudarskih in biljnih sirovin, kakor tudi agrarnih pridelkov je že davno nadkrčila konzum. Položaj pa se je še poslabšal radi velikega zmanjšanja industrijske delavnosti.

V prvih štirih mesecih letošnjega leta je položaj še slabši. Cene na debelo padajo od tedna do tedna, — od točke do točke in so dosegle najnižji nivo, ki je bil zabeležen leta 1916.

Nemške reparacije

Na osnovi haaškega sporazuma z dne 31. avgusta 1929 je izplačala Nemčija v času od 1. septembra 1929 do 31. marca 1930 na račun reparacij skupno 1.203.760.582 zlatih mark. Ta vsota je razdeljena takole: Jugoslaviji 63.250.481, Franciji 321.272.390, Angliji 53.100.000, Italiji 41.724.795, Belgiji 66.377.872, Ameriki 65.900.000, Japonski 2.980.647, Portugalski 5 milijonov 292.748 in Poljski 436.428 zlatih mark.

Mednarodni kongres za zaščito upnikov

V zvezi s proslavo 60 letnice dunajskega Creditoren-Verein-a iz leta 1870 se bo vršil od 31. maja do 3. junija t. l. na Dunaju mednarodni kongres za zaščito upnikov. To je prvi kongres te vrste; glavna njegova naloga pa je posvetovanje o zakonskih ukrepih za povečanje sigurnosti kreditnega prometa. Zakonodaja ni sledila velikemu razvoju kreditnega gospodarstva zadnjih let. Velike težave povzročajo zlasti neenakost zakonskih predpisov glede insolvent. Organizacije za zaščito upnikov prav posebno občutijo to pomanjkljivost in zahtevajo mednarodno zenačenje najvažnejših zakonskih določb.

DRUŠTVENE VESTI*IZLET TRGOVSKEGA DRUŠTVA «MERKUR»*

Po vodstvom načelnika prireditvenega odseka g. Pavla Fabianija se je vršil v nedeljo dne 6. julija t. l. izlet članov ter prijateljev našega društva na Lesno brdo pri Vrhniki. Številni udeležniki so se odpeljali z jutranjim vlakom do Dre novega griča ter so krenili nato peš pol ure hoda do graščine Golob, kjer so bili gostoljubno sprejeti. Ogledali so si tankaj pod vodstvom gospe Golobove in njenega soproga vzorno urejeno perutninarstvo. Gospa Golobova jim je zelo ljubeznjivo raztolmačila pomen perutninarstva za naše gospodarstvo ter v kratkih potezah orisala ogromen trud, ki je zvezan z ureditvijo in organizacijo takega podjetja. Potrebno znanje si je pridobila s poukom na neki perutninski farmi v Nemčiji, kjer je prakticirala dalje časa. Razkazala jim je krmo ter način krmljenja perutnine, delovanje aparatov za valjenje, sortiranje jajc, posamezne ograjene oddelke živali, slednjič pa zaboje za razpošiljanje jaje in piščancev. Končno je še omenila, kako je urejeno knjigovodstvo ter evidenca perutnine. Za velezanimivo razkazovanje so se posetniki pri odhodu ljubeznivi dvojici najiskrenejše zahvalili, želeč podjetju razmah in uspešno proevitanje. Otdod so se izletniki napotili peš ter deloma z vozovi na ca. 1 in pol ure oddaljeno Vrhniko, kjer je bilo v priznani gostilni »Pri Nacetu« pripravljeno kosilo. Razvila se je neprisiljena prijateljska zabava, dokler se niso udeležniki delamo z avtom, deloma z zadnjim večernim vlakom vrnili zopet v Ljubljano. Skratka zelo posrečena prireditve in želeti bi le bilo, da se taki izleti, zvezani s ogledom naših gospodarskih institucij, še večkrat ponove.